

KUL TÚRA SLOVA

2005
ROČNÍK 39

VEDECKO-POPULARIZAČNÝ ČASOPIS PRE JAZYKOVÚ KULTÚRU A TER-
MINOLÓGIU ■ ORGÁN JAZYKOVEDNÉHO ÚSTAVU EUDOVÍTA ŠTÚRA
SAV, JAZYKOVÉHO ODBORU MATICE SLOVENSKEJ A ÚSTREDNEJ JAZY-
KOVEJ RADY MINISTERSTVA KULTÚRY SR

VYDAVATELSTVO MATICE SLOVENSKEJ V MARTINE

KUL TÚRA SLOVA

*Vedecko-popularizačný
časopis
pre jazykovú
kultúru
a terminológiu*

*Orgán
Jazykovedného ústavu
Ludovíta Štúra SAV,
Jazykového odboru
Matice slovenskej
a Ústrednej jazykovej rady
Ministerstva kultúry SR*

HLAVNÝ REDAKTOR

Matej Považaj

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Sibyla Mislovičová

REDAKČNÁ RADA

Ladislav Bartko, Adriana Ferenčíková, Ján Findra, Ján Horecký, Ján Kačala, Ivan Masár, Sibyla Mislovičová, Jozef Mlacek, Šlavomír Ondrejovič, Jozef Pavlovič, Mária Pisárčiková, Matej Považaj, Jana Skladaná, Mária Šimková, Iveta Vančová, Marta Zamborová

REDAKCIA

813 64 Bratislava, Panská 26

- KAČALA, J.: Osobnosti slovenskej jazykovedy 20. storočia (3) 321
BETÁKOVÁ, L.: Význam jazykového kultivovania v živote národa 329

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

- O slovenských priezviskách. M. Majtán 352

ROZLIČNOSTI

- O termíne *doba gélového stavu*. I. Masár 363

SPRÁVY A POSUDKY

- Nová dvojjazyčná príručka o britskej civilizácii. E. Chrenková 365

SPYTOVALI STE SA

- O slovese *auditovať*. M. Považaj 369

Z NOVÝCH VÝRAZOV

- Z rukopisu pripravovaného Slovníka súčasného slovenského jazyka (30). A. Oravcová 371

- Obsah 39. ročníka 375

- Index 39. ročníka. S. Mislovičová .. 379

KUL TÚRA SLOVA

KULTÚRA SLOVA, vedecko-popularizačný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, Jazykovedného odboru Matice slovenskej a Ústrednej jazykovej rady Ministerstva kultúry SR. Ročník 39, 2005, č. 6. Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine. Hlavný redaktor PaedDr. Matej Považaj, CSc. Výkonná redaktorka PhDr. Sibyla Mislovičová. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Radik. Vychádza šesťkrát ročne. Ročné predplatné 144,- Sk, jednotlivé čísla 24,- Sk. Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma Vydavateľstvo Matice slovenskej, Mudroňova 1, 036 52 Martin. Registračné číslo 7050. Podávanie novinových zásielok povolené OZSsRP Banská Bystrica č. 1325/94-PTP z 25. 4. 1994. ISSN 0023-5202

Distributed by Vydavateľstvo Matice slovenskej, Mudroňova 1, 036 52 Martin, Slovakia. Distribution rights are held by KUBON and SAGNER, P.O.B. 34 01 08, D-8000 München, Germany.

© Vydavateľstvo Matice slovenskej v Martine

Vytlačil: Tlačiareň BEN &M, Miriam Uličná, Turčianske Teplice 2005

Cena 24.- Sk

KUL TÚRA SLOVA

*Vedecko-popularizačný
časopis
pre jazykovú
kultúru
a terminológiu*

Orgán

*Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV,
Jazykového odboru Matice slovenskej
a Ústrednej jazykovej rady Ministerstva
kultúry SR*

HLAVNÝ REDAKTOR

PaedDr. Matej Považaj, CSc.

VÝKONNÁ REDAKTORKA

PhDr. Sibyla Mislovičová

REDAKČNÁ RADA

doc. PhDr. Ladislav Bartko, CSc., prom. fil. Adriana Ferenčíková, CSc., prof. PhDr. Ján Findra, DrSc., prof. PhDr. Ján Horecký, DrSc., prof. PhDr. Ján Kačala, DrSc., PhDr. Ivan Masár, PhDr. Sibyla Mislovičová, prof. PhDr. Jozef Mlacek, CSc., doc. PhDr. Slavomír Ondrejovič, CSc., doc. PhDr. Jozef Pavlovič, CSc., PhDr. Mária Pisárčiková, PaedDr. Matej Považaj, CSc., doc. PhDr. Jana Skladaná, CSc., PhDr. Mária Šimková, Mgr. Iveta Vančová, Mgr. Marta Zamborová

REDAKCIA

813 64 Bratislava, Panská 26

Osobnosti slovenskej jazykovedy 20. storočia (3)
Henrich Bartek – Ľudovít Novák – Ján Stanislav

JÁN KAČALA

Trojica jazykovedcov, ktorí sú predmetom našej pozornosti v 3. časti súboru našich príspevkov, predstavuje oporné stĺpy slovenskej profesionálnej jazykovedy najmä od 30. rokov 20. storočia, a to vo vedeckom výskume slovenského jazyka a jeho kultúry, všeobecnej jazykovedy, súčasnej aj historickej fonológie, dejín slovenského jazyka, dialektológie a slavistiky. Sú to zakladateľské osobnosti viacerých jazykovedných odborov na Slovensku.

Henrich Bartek (1907 – 1986). Narodil sa v Žiline. Tu nadobudol základné a stredoškolské vzdelanie, v rokoch 1924 – 1928 študoval slavistiku a romanistiku na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe, v školskom roku 1928 – 1929 bol lektorom českého jazyka na univerzite v Štrasburgu, v nasledujúcom školskom roku profesorom na gymnáziu v Banskej Bystrici. Po prechode do Matice slovenskej pracoval najprv v Ústredí slovenských ochotníckych divadiel a ako redaktor *Nášho divadla*, neskôr v administrácii, v r. 1933 – 1939 ako tajomník jazykového odboru Matice slovenskej, na ktorého pôde sa chystali nové (opravené) Pravidlá slovenského pravopisu (publikované r. 1939, ale neodobrené slovenským ministerstvom školstva). R. 1932 spoluzakladal a do r. 1939 redigoval *Slovenskú reč*, prvý odborný jazykovedný časopis na Slovensku, v r. 1939 – 1940 redigoval v Bratislave svoj nový časopis *Slovenský jazyk*. Po odchode z Matice slovenskej bol v Bratislave správcom spoločnosti pre zahraničných Slovákov,

r. 1945 emigroval a žil v Taliansku a v Nemecku. Umrel v Niederalteichu v Nemecku.

Henrich Bartek je jedným z najvýznamnejších slovenských jazykovedcov prvej polovice 20. storočia, zaslúžil sa o vedecké poznanie spisovnej slovenčiny, dejín spisovnej slovenčiny aj dejín slovenského jazyka a o kodifikáciu spisovnej slovenčiny v kritickom období jej vývinu na začiatku 30. rokov 20. storočia. Ako prostriedok kodifikácie a stabilizácie normy spisovnej slovenčiny mu slúžil časopis Slovenská reč v 30. rokoch (túto kodifikáciu, ktorá sa týkala prostriedkov celého spisovného jazyka, hodnotíme ako priebežnú) a kodifikačný spis *Správna výslovnosť slovenská* z r. 1944. Svoje úsilie o stabilizáciu normy spisovnej slovenčiny a o novú kodifikáciu normy a pravopisnej sústavy otvoril známou kritikou Pravidiel slovenského pravopisu z r. 1931, ktoré vznikli na pôde Matice slovenskej pod vedením Václava Vážneho. V kritike ocenil najmä kodifikáciu a tým ustálenie niektorých zložiek pravopisnej sústavy a v súvisi s tým hláskovej stavby časti slov. Kodifikáciu ako celok však pokladal za prechodnú a žiadal prichystať novú kodifikačnú príručku. Nesúhlasil najmä s celkovou bohemizáciou slovenčiny v duchu oficiálnej čechoslovakistickej ideológie a politiky, so zavádzaním početných dvojtvarov, z ktorých jeden bol spravidla český, s neprestajným porovnávaním slovenčiny s češtinou a s porušením tradície spisovného jazyka a jeho kodifikácie, tak ako ju bol podal Samuel Cambel a po jeho smrti Jozef Škultéty vo svojich vydaniach Rukováti spisovnej reči slovenskej.

Ludovít Novák (1939/40, s. 370) v recenzii Bartkovho časopisu Slovenský jazyk ako súčasník takto celkovo zhodnotil Bartkovu kodifikačnú činnosť: „H. Bartek nielen úspešne redigoval za mnohé roky Slovenskú reč, lež aj udával celému opravnému pohybu smer. Jeho výrazná osobnosť, zdanlivo jednostranne radikálna, neraz miernila jednostranné snahy, ktorých hlavnou hybnou silou bola v časoch politického boja za slovenskú autonómiu snaha odklonom od češtiny a návratom k starším fázam vývinu slovenskej spisovnej normy podčiarknuť svojráznosť slovenčiny. I keď zhodnotenie z vyššej dejinnej perspektívy bude môcť uviesť popri kladných súdoch aj niektoré rezervy, nemení to nič na celkovej praktickej osožnosti veľkej práce, ktorú vykonala Slovenská reč vo svojich siedmich ročníkoch pod vedením H. Bartka.“

V emigrácii Henrich Bartek vydal spis *Nový pravopis slovenský* (1954) ako reakciu na vyjdenie Pravidiel slovenského pravopisu z r. 1953 a sústavný výklad novej kodifikácie pod názvom *Slovenský pravopis s gramatickými poučkami a slovníkom* (1956) s rozsahom vyše 200 strán. V emigrácii presviedčal krajanov o potrebe prijať nový slovenský pravopis a odmietal argument, že ide o „komunistický“ kodifikačný akt či pravopis; svoj postoj vysvetľoval tým, že zmeny prijaté v Pravidlách slovenského pravopisu r. 1953 sú vecne správne, sú na prospech spisovnej slovenčiny a jej používateľov a boli prichystané už v 30. rokoch, takže nemajú nič spoločné s tým, že ich hlavný redaktor pravidiel Štefan Peciar vydával za víťazstvo marxistickej jazykovedy. Svoj postoj prakticky podporil vydaním spomínanej publikácie z r. 1956 ako systematickej kodifikačnej príručky, určenej predovšetkým zahraničným Slovákom. Tým sa pričínil o to, že sa Slováci v zahraničí neodklonili od kodifikácie spisovného jazyka v materskej krajine a že sa zachovala jazyková jednota Slovákov v zahraničí so Slovákmi na Slovensku.

Bádateľsky sa Henrich Bartek orientoval na celý systém slovenského spisovného jazyka, osobitne na hláskoslovie, prozodické javy a na spisovnú výslovnosť, na slovnú zásobu a tvorenie slov, na preberanie slov z iných jazykov, na teóriu spisovného jazyka a na teóriu a prax jazykovej kultúry. Vedúcou zásadou Henricha Bartka v otázkach teórie spisovného jazyka, jeho normy a kodifikácie bola nevyhnutnosť pevnej opory spisovnej reči o jej celonárodný základ, o ľudovú reč. Kritiku rozkolísaného stavu spisovnej reči na konci 20. a na začiatku 30. rokov 20. storočia viedol z pozícií rozvíjať kontinuitu vo vývine spisovnej reči a zachovávať jej tradíciu a osobitne aj kodifikačnú tradíciu a podporovať stabilitu spisovnej reči. Nebránil sa preberaniu potrebných cudzích slov, hoci jeho celková orientácia mala za cieľ očistiť spisovnú reč od nepotrebných cudzích prvkov. V otázkach pravopisu zastával trpezlivé stanovisko: uznával prvotnosť ústnej podoby spisovného jazyka a odvodenosť písomnej podoby, bol za racionalizáciu vtedajšej slovenskej pravopisnej sústavy a racionálne zmeny obraňoval aj proti konzervatívnejšie naladeným jazykovedcom, okrem iného aj proti Jozefovi Škultétymu, ktorý vtedy v Matici slovenskej, ako aj v celej slovenskej kultúrnej verejnosti požíval veľkú dôveru a platil ako vysoká autorita.

Dôverne poznal dielo svojich vedeckých a kodifikačných predchodcov Antona Bernoláka a Ľudovíta Štúra (napísal o nich monografie r. 1937, resp.

1943), ale aj Samuela Cambela a spomínaného Jozefa Škultétyho a cieľavedome naň nadväzoval. Prichystal vydanie Bernolákovej rozpravy o slovenských písmenách (r. 1937) a Štúrovho spisu Nárečie slovenské (r. 1943) a z jazykovej stránky zredigoval veľký počet rukopisných prác závažných z hľadiska rozvíjania jazykovej kultúry, osobitne odbornej terminológie. Napísal veľké množstvo praktických jazykovokultúrnych statí a príspevkov, uverejnených najmä v Slovenskej reči, ale aj v početných iných periodikách, ďalej recenzií kníh najmä so zreteľom na ich jazykovú stránku a polemických textov.

Zaoberal sa aj dejinami slovenského jazyka v najstaršej fáze jeho vývinu a svoje poznatky zhrnul v práci *Príspevok k dejinám slovenčiny* z r. 1936. Témy z histórie slovenského jazyka prevládali aj v jeho tvorbe v emigrácii.

Ľudovít Novák (1908 – 1992). Narodil sa v Skalici. Tu vychodil ľudovú školu aj gymnázium. V r. 1927 – 1932 študoval slavistiku, romanistiku a ugrofinistiku na Karlovej univerzite v Prahe. Už počas vysokoškolských štúdií začína uverejňovať svoje vedecké práce, r. 1931 sa stáva riadnym členom Pražského lingvistického krúžku. Po absolvovaní študijného pobytu v Paríži sa r. 1934 stáva referentom pre teoretickú jazykovedu v jazykovom odbore Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine. Tu rozvinul bohatú publikačnú a redakčnú činnosť. Rediguje jazykovednú časť Sborníka Matice slovenskej, v ktorom v tom čase publikovali svoje práce viacerí znamenití jazykovedci a ktorý mal vysokú odbornú úroveň. R. 1938 prechádza na Filozofickú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave, stáva sa docentom, po roku mimoriadnym profesorom a r. 1941 riadnym profesorom slovenskej jazykovedy. Pričinil sa o vznik Slovenskej akadémie vied a umení r. 1942 a stal sa jej prvým generálnym tajomníkom. V r. 1948 – 1957 je na dočasnom odpočinku, od r. 1957 externe spolupracuje s Ústavom slovenského jazyka SAV, r. 1964 sa stáva vedeckým pracovníkom tohto ústavu. K pedagogickej práci sa vracia r. 1968: najprv pôsobí na Pedagogickej fakulte UK v Trnave a po roku zároveň na Filozofickej fakulte Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Prešove, od r. 1971 tu pracuje ako riadny profesor až do svojho odchodu do dôchodku r. 1988. Umrel v Ľubochni.

Dielo Ľudovíta Nováka má pre slovenskú jazykovedu neobyčajný význam tým, že do nej priniesol nové teoretické a metodologické popu-

dy, pôsobil v mimoriadne širokom spektre jazykovedných disciplín a pri niektorých z nich sa na Slovensku stal ich zakladateľom; platí to napríklad o všeobecnej jazykovede, fonológii, ortoepii, poetike, románskej a ugrofínskej filológii. Jeho práce sa vyznačujú širokým vedeckým rozhľadom, prenikavou analýzou, neobyčajnou myšlienkovou hĺbkou a videním jazyka a jazykových javov v širokých spoločenských, národných, kultúrnych, filozofických, právnych, politických a iných súvislostiach (pokračovateľ v jeho lingvistickom diele Eugen Pauliny /1978, s. 295/ ho označil za „lingvistu s veľkou mysliteľskou kapacitou“ a za najprenikavejšieho nášho doterajšieho jazykovedného mysliteľa“). Jeho jazykovedný talent pomohli rozvinúť významní lingvisti v Prahe (napríklad Miloš Weingart) a nová, štrukturalistická orientácia Pražského lingvistického krúžku. Podľa Vincenta Blanára (1968, s. 312), ktorý bol Novákovým poslucháčom, „L. Novák mal aktívny podiel na formulovaní viacerých základných téz pražskej štrukturalistickej školy“. Pribojnú teoretické koncepcie a metodologické postupy uplatňoval na materiáli zo slovenského národného jazyka.

Práce Ľudovíta Nováka z oblasti historickej fonológie slovenčiny majú zásadný význam pre pochopenie najstaršieho vývinu hláskoslovja slovenčiny a pre teóriu o pôvode strednej slovenčiny. Svoje poznatky zhrnul v syntéze *K najstarším dejinám slovenčiny*, napísanej v ostatných rokoch tretieho desaťročia 20. storočia, ale uverejnenej až r. 1980. Novákovu teóriu o rozložení fonologickej mäkkostnej korelácie v slovenských nárečiach po zániku jerov zužitkoval ešte pred vyjdením spomínanej Novákovej syntézy Eugen Pauliny v práci *Fonologický vývin slovenčiny z r. 1962*. Podľa Paulinyho: „Bez Novákovej teórie o rozložení mäkkostných korelácií by sa fonologický vývin slovenčiny nedal vysvetliť.“ (c. d., s. 293)

Ľudovít Novák zásadným spôsobom osvetlil vývin kultúrnych predpisovných útvarov slovenčiny na ceste od spisovnej češtiny ako písomnej podoby spisovného jazyka Slovákov a formovanie a sformovanie spisovnej slovenčiny. V tejto súvislosti vysoko hodnotil Štúrovu hláskoslovnú a pravopisnú kodifikáciu a vyzdvihol Ľudovíta Štúra ako znamenitého teoretického jazykovedca.

Položil základy slovenskej fonológie a ortoepie, zásadným spôsobom osvetlil problematiku moderného slovenského verša vo vzťahu k norme spisovnej slovenčiny. Už r. 1931 vedecky nastolil a odôvodnil potrebu reformy

slovenského pravopisu v duchu Štúrovej kodifikácie, svoj návrh na odstránenie ypsilonu zo slovenskej pravopisnej sústavy obhajoval po celý život. Ako člen univerzitnej komisie na posúdenie Bartkovho návrhu Pravidiel slovenského pravopisu r. 1939 jediný podporil predložené pravopisné reformy.

Významné sú Novákove zásluhy o riešenie a definitívne vyriešenie otázky samostatnosti slovenčiny a slovenského národa v podmienkach jestvovania spoločného štátu Slovákov a Čechov. Jazykovú otázku u Slovákov predstavil a riešil v širokých národných, štátnych, politických, právnych a kultúrnych súvislostiach. Urobil tak v knihe *Jazykovedné glosy k československej otázke* z r. 1935, ktorá vzbudila na slovenskej i českej strane široký ohlas.

Čulý bádateľský ruch v slovenskej jazykovede a vede vo všeobecnosti najmä v 30. rokoch 20. storočia pomáhal utvárať svojimi priamo a vecne formulovanými recenziami, kritikami a polemikami.

Ako vysokoškolský učiteľ rozširoval svoje koncepcie medzi generáciami študentov slovenského jazyka (aj iných jazykov) a na rozvoj odboru utváral dobré podmienky aj širokou organizátorskou činnosťou, zakladaním a redigovaním mnohých periodík, syntéz, ako bola Slovenská vlastiveda, a monografických prác. Výrazne sa zúčastnil aj na kvalifikačnom raste vysokoškolských učiteľov a vedeckých pracovníkov na Slovensku.

Ján Stanislav (1904 – 1977). Narodil sa v Liptovskom Jáne v okrese Liptovský Mikuláš. Základnú školu vychodil v rodisku, gymnaziálne štúdiá absolvoval v Levoči a v Liptovskom Mikuláši, kde r. 1924 zmaturoval. V rokoch 1924 – 1928 študoval na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave slovanskú a románsku filológiu. Po skončení štúdiá pričinením Miloša Weingarta absolvoval študijné pobyty vo Francúzsku, v Poľsku a Slovinsku a v rokoch 1929 – 1936 pracoval ako asistent v Slovenskom seminári Filozofickej fakulty Karlovej univerzity v Prahe; tam sa r. 1934 aj habilitoval. Od r. 1936 pôsobil ako mimoriadny a od r. 1939 ako riadny profesor porovnávacej slovanskej jazykovedy a staroslovenčiny na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Popri pedagogickej činnosti prešiel na tejto fakulte aj mnohými organizačnými a riadiacimi funkciami a redaktorskými prácami. V rokoch 1939 – 1942 bol dekanom fakulty. R. 1964 sa stal členom korešpondentom SAV i ČSAV. Umrel v Liptovskom Mikuláši.

Ján Stanislav má v dejinách slovenskej jazykovedy 20. storočia jedinečné postavenie vedeckým aj spoločenským významom a rozsahom svojho vedeckého diela, tým, že patrí do prvej generácie slovakistov Slovákov, ktorí začali pôsobiť na Filozofickej fakulte bratislavskej univerzity v druhej polovici 30. rokov 20. storočia (neskôr k nemu pribudol jazykovedec Ľudovít Novák a literárni historici Andrej Mráz a Milan Pišút), ako aj tým, že je zakladateľom porovnávej slavistiky, staroslovienskej a onomastiky na Slovensku. Jeho vedecké dielo sa dotýka celej oblasti slovenského jazyka a jeho dejín, jeho vzťahov s ostatnými slovanskými jazykmi, dejín spisovnej slovenčiny a slovenskej jazykovedy, jazykovej kultúry, onomastiky, slavistiky a staroslovienskej.

Do slovenskej jazykovedy vstúpil ako dialektológ: po dôkladných čiastkových sondách r. 1932 vydáva svoje *Liptovské nárečia*, ktoré sú svojím rozsahom doteraz v slovenskej jazykovede neprekonané. Bohatý zozbieraný a roztriedený materiál spracúva metódou jazykového zemepisu v kombinácii s historickoporovnávacou metódou. R. 1937 vydáva rozsiahlu štúdiu *Spisovný jazyk slovenský*, v ktorej na základe analýzy dovtedajších ročníkov Slovenskej reči pod vedením Henricha Bartka zaujíma stanovisko k vývinu a k vtedajšiemu stavu spisovnej slovenčiny: nesúhlasil s krajnými puristickými riešeniami ani s návrhmi na radikálnu pravopisnú reformu. Takýto postoj zaujal aj ako člen univerzitnej komisie vymenovanej ministrom Jozefom Sivákom, ktorá neodobrila text Pravidiel slovenského pravopisu z r. 1939 skoncipovaný Henrichom Bartkom. K tematike súčasnej spisovnej slovenčiny a jazykovej kultúry sa vrátil v 50. rokoch, keď ho zaujala najmä spisovná výslovnosť a osobitne javisková reč. Tejto téme sú venované knižné práce *Slovenská výslovnosť* (1953), *Kultúra slovenského hovoreného slova* (1955) a neskoršia *Hudba, spev, reč* (1978). Opisu spisovnej slovenčiny je venovaná *Slovenská gramatika* vydaná v nemčine r. 1977.

Neobyčajne veľkú tému vo vedeckom diele Jána Stanislava predstavuje cyrilo-metodská misia, starosloviensky jazyk a jeho vzťah k starej slovenčine a staroslovienske pamiatky. Pri riešení tejto témy Ján Stanislav zdôrazňoval kultúrny a jazykový vklad našich slovenských predkov pri formovaní staroslovienského písomníctva, vzdelanosti a jazyka, ale aj cirkevnej a štátnej organizácie a každodenného života našich predkov. Týmto otázkam okrem mnohých štúdií venoval knižné publikácie *Kultúra starých Slovákov*

(1944), *Slovanskí apoštoli Cyril a Metod a ich činnosť vo Veľkomoravskej ríši* (1945) a *Starosloviensky jazyk vo dvoch zväzkoch* (1978, 1987) ako systematický jazykovedný opis prvého slovanského spisovného jazyka a jeho kultúrnych, kristianizačných a cirkevných, literárnych a iných súvislostí. Pri príležitosti výročia príchodu cyrilo-metodskej misie prichystal vydanie *Životov slovanských apoštolov Cyrila a Metoda* v slovenčine.

Celoživotnú tému v Stanislavovom diele predstavujú dejiny nášho jazyka od začiatkov po súčasnosť. Prvou syntetickou prácou na tomto poli bola *Československá mluvnica* (1938) zamýšľaná ako vysokoškolská učebnica historickej gramatiky s poučeniami z dialektológie, ale aj niektorých otázok všeobecnej jazykovedy. R. 1948 vydal knihu *Po stopách predkov*, r. 1950 publikáciu *Zo života slov a našich predkov*, nasledovali štyri zväzky vysokoškolských učebných textov pod názvom *Slovenská historická gramatika* (1955 – 1962) a vyvrcholením tejto línie sú syntetické päťzväzkové *Dejiny slovenského jazyka* (1956 – 1973), v ktorých sa predkladá história jazykových javov v slovenčine podľa jednotlivých jazykových rovín; osobitný zväzok tvoria texty. Dôležitý je aj rozsiahly úvod, v ktorom autor hovorí o metodologických otázkach historického výskumu jazyka, o prameňoch, o periodizácii dejín slovenčiny, o vývine pravopisu, o slovenských nárečiach, ale aj o kultúrnom jazyku našich predkov na začiatku samostatného vývinu slovenčiny a o ďalších otázkach. S touto orientáciou v jazykovednom diele Jána Stanislava bezprostredne súvisí výskum osobných a miestnych mien a pôvodného slovanského osídlenia v Karpatskej kotline. Výsledkom širokého a sústredného štúdia rozsiahleho pramenného materiálu, ako aj odbornej literatúry je predovšetkým jedinečné dielo *Slovenský juh v stredoveku*, dohotovené už r. 1943, ale uverejnené vo dvoch zväzkoch až o päť rokov neskôr. R. 1944 vydal publikáciu *K južnej a východnej hranici slovenského osídlenia v stredoveku. Príspevok k poznaniu pôvodných slovenských sídel*.

Z oblasti dejín spisovnej slovenčiny venoval pozornosť najmä postavám prvých kodifikátorov spisovnej reči, Ľudovítovi Štúrovi a Antonovi Bernolákovi. R. 1941 vyšla Stanislavova práca *K jazykovednému dielu Antona Bernoláka. Kritické vydanie spisov Dissertatio a Orthographia*.

Ján Stanislav svojou mnohostrannou prácou významne prispel k rozvoju jazykovedy na Slovensku.

LITERATÚRA

BLANÁR, Vincent: Šesťdesiat rokov Ľudovíta Nováka. Slovenská reč, 1968, roč. 33, č. 5, s. 311 – 313.

NOVÁK, Ľudovít: Slovenský jazyk. Roč. I, 1940, č. 1 a 2. Rediguje H. Bartek. In: Linguistica Slovaca, 1 – 2, 1939/ 1940, s. 370 –372.

PAULINY, Eugen: Na sedemdesiatku profesora Ľudovíta Nováka. Slovenská reč, 1978, roč. 43, č. 5, s. 292 – 295.

Význam jazykového kultivovania v živote národa

LUCIE BETÁKOVÁ

Krásná, čistá, svatá reč mateřská! Záhřevná jako samo slunce a jako jaro i léto plodná a živná!

Jan Neruda, Národní listy 18. 5. 1890 (citoval Oberfalcer, 1945, s. 3)

Vo tejto práci sa pokúsime načrtnúť, aký význam zohráva jazyk a jeho kultivovanie v živote spoločnosti, v živote národa. Najprv by sme sa chceli pozrieť na samotný termín *jazykové kultivovanie*.

Jazykové kultivovanie chápeme v dvoch možných rovinách:a) ako jazykovú kultúru, t. j. pestovanie jazykovej kultúry v materinskom jazyku, b) ako jazykové vzdelávanie, t. j. učenie sa cudzím jazykom.

O význame cudzojazyčnej výučby sa ustavične hovorí v spojitosti s našim obrazným vstupom do Európy, skutočným vstupom do Európskej únie a globalizáciou všeobecne. Z pohľadu anglistky vidíme v cudzojazyčnom vzdelávaní jednu z priorít vzdelávania v súčasnosti nielen u nás, ale na celom svete. O dôležitosti cudzojazyčnej výchovy však u nás bolo v minulých desiatich rokoch už povedané veľa. Zameriame sa na jazykové kultivovanie chápame ako jazykovú kultúru materinského jazyka. Budeme sa usilovať ukázať, aký význam má jazyková kultúra a materinský jazyk vôbec pre český národ a súčasnú spoločnosť, teda pre spoločnosť, ktorá je stále viac súčasťou globálneho svetového spoločenstva, spoločenstva, v ktorom je úplnou nevyhnutnosťou ovládanie cudzích jazykov. Samozrejme, v súvislosti s materinským jazykom narazíme aj na cudzojazyčnú výučbu a na vzťah národa a jazyka v iných krajinách.

Pokúsime sa súčasný pohľad na vec porovnať s tým, aký význam mal materinský jazyk a jeho kultivovanie pre českú spoločnosť v minulosti, predovšetkým v čase národného obrodenia, keď jazyk zohral kľúčovú úlohu.

1. Jazyková kultúra

Najprv sa pozrime na pojem jazyková kultúra. Protagonisti Pražského lingvistického krúžku, ktorí sú tvorcami modernej teórie jazykovej kultúry, takto definujú jazykovú kultúru:

Kultúrou jazyka sa nerozumie stav jazyka, ale činnosť o jazyku, jeho vedomé pestovanie (Havránek 1932, citoval Starý, 1995, s. 15), podľa Mathesia (1932) cibrenie.

Tu sú ďalšie, novšie definície jazykovej kultúry:

„Náležitému ovládaniu jazyka vo všetkých jeho zložkách a vo všetkých fázach dorozumievacieho procesu vravíme kultúra vyjadrovania. Úrovní, vycibrenosti, vypracovanosti celého jazyka vravíme kultúra jazyka.“ (Hausenblas – Kuchař, 1979, s. 15)

„Úroveň písomného aj ústneho jazykového vyjadrovania a v širšom zmysle niekedy aj starostlivosť o jazyk, jeho pestovanie, nazývame jazykovou kultúrou. Jazyková kultúra je súčasťou kultúry vôbec.“ (Hausenblas in Daneš a kol., 1960, s. 5)

Čechová a Styblík sa venujú vzťahu medzi jazykovou správnosťou a kultivovanosťou prejavu: „Úroveň jazykovej kultúry prejavu posudzujeme podľa toho, či je prejav jazykovo správny a či je slohovo vycibrený. Jazyková správnosť, t. j. spisovnosť, je síce významnou zložkou jazykovej kultúry, ale nie je jedinou ani rozhodujúcou podmienkou: i nespisovný prejav môže byť kultivovaný (napr. prejav ľudového rozprávača, prednášaný v nárečí) a naopak prejav, ktorý má všetky formálne črty spisovnosti, môže byť nekultivovaný (t. j. napr. neusporiadaný, nepremyslený, štýlovo nejednotný, formalizujúci a pod.)“ (1989, s. 166).

Istotne všetci poznáme príklady rôznych pseudospisovných prejavov, o ktorých kultivovanosti hovoriť nemôžeme. Máme tu na mysli predovšetkým úradný jazyk písaných dokumentov a takisto jazyk hovorených, najmä politických prejavov z čias nie veľmi dávno minulých.

Kratochvíl hovorí o kultúre reči a definuje ju pomocou vzťahu k svetu a bytiu: „Kultúra reči, to je schopnosť vyjadrovať skúsenosť aj schopnosť

rozumieť. Nie je úlohou výkladov práve starostlivosť o reč, vo vzájomnom pobývaní nás medzi sebou aj s výkladovými problémami? Nie je porozumenie básni alebo výklad inej knihy starostlivosťou o našu reč? Nie je výklad sveta starostlivosťou o našu schopnosť vyjadrovať to, čo je vo svete, nie je starostlivosť o náš vzťah k bytiu sveta starostlivosťou o reč bytia?“ (1955, s. 139)

Z lingvistického hľadiska zmyslom kultivovania jazyka je podľa Pražského lingvistického krúžku (ďalej PLK) jeho vyjadrovacia flexibilita, funkčnosť, účelnosť. Zmyslom kultivovania je prispieť k tomu, aby jazykové prostriedky boli schopné primeranejšie naplňať vyjadrovacie ciele a potreby kladené na jazyk zo strany jeho užívateľov (Starý, 1995).

Aký význam však má jazykové kultivovanie pre život spoločnosti, pre život národa? Aký má jazyk význam pre život národnej spoločnosti? To sú základné otázky, na ktoré sa pokúsime odpovedať. Pokúsime sa porovnať vzťah národa a jazyka v živote našej spoločnosti od čias národného obrodovania po súčasnosť.

Skôr ako tak urobíme, chceli by sme vysvetliť, aké funkcie má národný jazyk v spoločnosti, pretože s pojmom funkcia národného jazyka budeme často pracovať v nasledujúcich častiach tejto práce.

2. Funkcia národného jazyka

Osvojením jazyka sa jednotlivec začleňuje do spoločnosti, stáva sa jej aktívnym členom. Táto socializácia človeka je umožnená funkciami, ktoré jazyk v spoločnosti má. Základnou funkciou jazyka v spoločnosti je *komunikatívna funkcia*. Jazyk je v spoločnosti nástrojom komunikácie medzi jej členmi. Jazykom človek vyjadruje svoje duševné a citové stavy a prostredníctvom jazyka pôsobí aj na iných ľuďoch.

Národný jazyk plní však aj iné funkcie. Ako uvidíme neskôr, niekedy je komunikatívna funkcia jazyka zatlačená do pozadia alebo sa celkom stráca a iné funkcie jazyka získavajú prioritu.

Podľa Chloupka zhruba platí toto: „Čím menší je národ, čím menej oplýva pozemskými statkami, čím horšie sa mu skutočnou alebo zdanlivou vinou susedov darí, čím menej má hier a čím viac cieľov, tým žiarlivejšie stráži svoju materčinu pred cudzími vplyvmi, zároveň tým kritickejšie posudzujú hodnoty susedných jazykov, najmä zvukové. Taký národ sa intenzívne sta-

rá o svojráz jazyka, o historickú kontinuitu, o „ducha“, odborné povedané, kladie veľký dôraz na národnoreprezentatívnu funkciu jazyka. Podporuje teda skôr jazykový izolacionizmus a jeho – voči cudzine – *vymedzovaciu funkciu*.“ (1974, s. 37) Už starí Gréci a Rimania označovali tých, ktorí nehovorili ich jazykom, za barbarov. Podobný prístup vidíme ešte u Komenského. Tí, ktorí hovoria jazykom nám príliš vzdialeným, neznámym, zdanlivo jednoduchým, sú označovaní za barbarov. „Funkciu národne a spoločensky *reprezentatívnu* plní u nás spisovná čeština. Spisovná čeština sa vyznačuje bohatou variabilitou výrazových prostriedkov, ktorá sa zakladá na celej kultúrnej tradícii českého národného života a vyvíja sa podľa potrieb našej spoločnosti.“ (Chloupek, 1974, s. 43) Chloupek ďalej uvádza, že spisovný jazyk nám slúži na vyjadrovanie sa o záležitostiach hmotnej a duchovnej národnej kultúry, a to v celej jej šírke. Tu ide o *inštrumentálnu funkciu* (1974, s. 40).

3. Národ a jazyk

Ľudská existencia a ľudská kultúra sú možné iba vďaka jazyku, pretože jazyk nám umožňuje prenášať skúsenosť z generácie na generáciu. Všetky ľudské činnosti sú zviazané s jazykom. Jazyk je základom identity, je to most ku kolektívnemu vedomiu. Je to však aj nástroj moci, vziať niekomu jeho materinský jazyk a kultúru (silno spojenú s náboženstvom) znamená jeden z najhorších trestov. Preto je také dôležité, aby každý národ mohol čítať Písmo sväté vo svojom materinskom jazyku. Národné kultúrne tradície odrážajú národný jazyk a naopak národné jazyky sú manifestáciou národných kultúrnych tradícií. Jazyk vždy odráža kultúru, z ktorej pochádza konkrétny hovoriaci. Rovnako aj štruktúra myšlienok predstaviteľa konkrétneho jazyka sa čiastočne určuje vnútornými konceptmi a symbolmi daného jazyka. Treba si uvedomiť, že „český jazyk je jedným zo základných znakov českého národa, je jeho národným jazykom.“ (Čechová – Styblík, 1989, s. 5)

A tu sú ďalšie citáty týkajúce sa vzťahu jazyka a národa:

„Jazyk, ktorý slúži každému z nás na dorozumievanie o všetkých veciach súkromného aj spoločenského života, vo všetkých oblastiach našej práce i inej činnosti a na vyjadrovanie našich citov, dojmov, želaní a požiadaviek, nie je majetkom iba jednotlivca, ale celej národnej spoločnosti.“ (Hausenblas in Daneš, 1960, s. 5)

Hausenblas a Kuchař (1979) citujú Karla Čapka, ktorý vraví, „že reč je duša a vedomie národa“. Ona je podľa nich spojená s celým našim osobným životom i so životom spoločnosti, ňou myslíme, cítime, poznávame. Je odkazom našej minulosti, dôkazom sily a životaschopnosti národa. Úcta a láska k našej materčine, k tomuto „chrámu aj tvrdzí“ našej, má u nás svoju tradíciu, ktorú ani dnešná doba nemôže neuchovať.

Národný jazyk je pre svojich príslušníkov kultúrnou hodnotou, Chloupek vraví, že v niektorých obdobiach (napríklad v čase národnostného útlaku) aj priam politickou hodnotou. (1974, s. 37)

V istých etapách národnej histórie sa citový vzťah k jazyku veľmi posilňuje. Sú to väčšinou obdobia najťažšie pre existenciu národa. Národ má potom potrebu zomknúť sa okolo nejakej všeobecne uznávanej národnej a kultúrnej hodnoty, akou istotne jazyk je. Spoločným jazykom sa potom národ vymedzuje voči iným národom. Karel Čapek takto vystihol miesto jazyka v živote národa: „Vedomie nás všetkých myslí tými istými slovami. Je to, ako by to bolo jedno vedomie vo všetkých tých zanovitých hlavách. Ak povieme napríklad snežienka alebo dobrý deň, nikto iný nám nerozumie, ale my si rozumieme, ako by sme na seba sprisahanecky mrkli. A keby to bolo aj okrajovejšie a bezcennejšie slovo, dajme tomu páperie alebo padavka, predstavte si, že je to kúsok vedomia miliónov ľudí, a teda niečo také ohromné, že sa to opísať nedá. Reč je duša i vedomie národa.“ (citoval Hausenblas a Kuchař, 1979, s. 15)

Domnievame sa, že národ sa obracia k svojmu národnému jazyku, ako už bolo povedané, v časoch pre neho najťažších, v časoch národnostného útlaku. Na druhej strane sa však aj národná spoločnosť obracia k svojmu jazyku v čase národného rozkvetu. V takých časoch si spoločnosť uvedomuje, že život prináša nové možnosti, pred národom sa otvárajú nové obzory, na ktoré materinský jazyk musí reagovať. Je potrebné, aby jazyk disponoval takými výrazovými prostriedkami, ktoré novej dobe zodpovedajú. Takéto obdobie prichádza väčšinou po období temnom pre národ, keď sa jazyk alebo nemohol oficiálne rozvíjať, alebo o to nebol záujem, pretože základné funkcie v spoločnosti plnil iný jazyk.

Obdobím pre český národ najťažším myslíme predovšetkým druhú svetovú vojnu. Zámerne nechceme nálepkou nepriaznivou pre český jazyk označiť obdobie tradične nazývané obdobím temna, teda český barok. Dôvodom

je to, že významní autori súčasnosti sa usilujú vyvrátiť túto predstavu (napr. A. Stich, Z. Starý).

Na druhej strane za obdobie rozkvetu jazyka (alebo aspoň návratu k národnému jazyku a snahy o jeho kultiváciu) pokladáme obdobie národného obrodenia a vznik Československa v roku 1918. Týmto dvom naposledy menovaným obdobiam sa budeme venovať podrobnejšie, a pokúsime sa povedať niečo o vzťahu spoločnosti a materinského jazyka, pretože práve tieto dve obdobia sú z tohto hľadiska veľmi zaujímavé.

4. Národné obrodienie

Jazyk zohral v českom národnom obrození kľúčovú úlohu. Macura (1983) hovorí o filologickom ráze českého obrodienia, o lingvocentrizme. Celá česká kultúra má podľa neho v zásade metajazykový charakter, existuje cez jazyk, jazyk slúži ako jej model a súčasne o jazyku vypovedá. Značná časť obrodeneckých textov sa zaoberá jazykom, súvisí s potrebou chváliť český jazyk.

Národnosť je vymedzená čisto pomocou jazyka. Jungmann vraví „v jazyku naša národnosť“ (citoval Macura, 1983, s. 69). Vzťah národa a jazyka u Jungmanna možno dokumentovať ešte na tomto citáte: „Lebo ak vlasti bez národa, národu bez jazyka zvláštneho pomyslieť nemožno, dokladám ešte raz, že sa žiaden, okrem toho, kto jazyk národa svojho miluje, pravou láskou k vlasti honosiť nemôže. (Jungmann, O jazyku českém, rozmlouvání druhé, 1948:34)

Dovolíme si ešte jeden citát z Jungmanna. Jungmann tu kladie znamienko rovnosti medzi jazyk a umenie, jazyk a vedomosti, jazyk a filozofiu. Jazyk je najvernejším obrazom národa: „A či nie je jazyk ako sklad veľký všetkého umenia a všetkej vedomosti ľudskej, ktoré cez neho od otca na syna, čo zvláštne jednej každej rodiny bohatstvo prechádza? Čo viacej? Jazyk je tá najvynikajúcejšia, podľa zvláštnych krajiny pruhov, mravov, zmýšľaní, náklonností, a podľa tisícorakých každého národa rozdielov uspôsobená filozofia, a tade, ako aj každý účinok k svojej príčine sa nesie, tak on, zložením, zvukom a povahou svojou ten najistejší a najvernejší obraz počiatku, zovšeobecnenia, vzdelania, povahy a spôsobu samotného národa predstavuje, takže v jednom jazyku ako celý národ žije a jeho ako známku a dôvod osobnosti svoje prednáša, jeho skúmaním sám neomylnne vyskúmaný býva a ním

od iných národov tak sa delí.“ (Jungmann: O jazyku českém, rozmlouvání druhé, 1948, s. 36)

V čase obrodzenia sa k jazyku pristupuje ako k najzákladnejšiemu ukazovateľu národnej identity, a to diachrónne (jazyk spája predstaviteľov s ich predkami) aj synchrónne (jazyk je základným znakom národnej spolupatričnosti). (Starý, 1995, s. 69)

Aj pojmy *národ* a *vlast'* (popri jazyku najdôležitejšie pojmy národného obrodzenia) menia podľa Macuru svoj obsah. V prvej polovici 19. storočia možno hovoriť o presune zemského vlastenectva k jazykovo-etnickému vlastenectvu (Macura, 1983, s. 162). Macura uvádza, že zdanlivo rýdzo jazykovedné otázky prekračujú hranice jazykovedy. V pravopisných a gramatických skutočnostiach sa odráža spoločenský program, pohľad na svet. Názory na pravopis a gramatiku svedčia o politických, estetických a iných názoroch nositeľov. Pravopisné a vôbec filologické skupinkárenie v mnohých ohľadoch nahrádza zozáčiarku nerozvinuté politické rozdiely.

Aký je v období obrodzenia vzťah jazyka a kultúry, ukazuje opäť Macura: „Česká kultúra je celkom zreteľne zozáčiarku budovaná ako filologická kultúra... Zdanlivo čisto lingvistické otázky sa nenastoluujú preto, aby viedli k čisto lingvistickým odpovediam.“ (Macura, 1983, s. 50) – „Svet českej kultúry nie je v obrodeneckom chápaní jazykovými prostriedkami označovaný, je nimi produkovaný, pretože realita českej kultúry sa v začiatkoch ukladá predovšetkým do jazyka, samotné používanie jazyka je vlastne kultúrotvorné. Z jazyka sú vyvedené základné pojmy obrodeneckej ideológie, predovšetkým pojem národa a vlasti.“ (Macura, 1983, s. 60) – „Český jazyk okolo seba postupne vytvára českú literatúru, vedu, českú konverzáciu, ale aj českú spoločnosť a český svet v zemepisnom zmysle, zavádzajú sa české názvy pre zemepisné lokality, ktoré do tých čias mali nemecké názvy.“ (Macura, 1983)

Ak sa človek chcel stať členom českej vlasteneckej spoločnosti, musel sa najprv dobre naučiť jazyk. Macura vraví, a z literatúry je to známe, že niektorí vlastenci zozáčiarku veľmi obmedzene ovládali češtinu. Vlastenecká spoločnosť si takisto postupne vytvára svoju etiketu vyplývajúcu už z voľby češtiny ako spoločenského jazyka. Mimoriadne nápadným rysom bolo zavádzanie vykiania namiesto onikania.

Aj jazyková motivácia stojí v pozadí rozvoja českého divadla. Podľa Macuru išlo o to, preukázať javiskové predpoklady češtiny, predovšetkým v opere, a preukázať tak vyspelosť českej kultúry a českého národa vôbec.

Aké boli hlavné funkcie českého jazyka v čase národného obrodovania?

Jazyk sa nechápal iba ako nástroj dorozumievania. De facto čeština ani úlohu dorozumievacieho prostriedku neplnila. Macura hovorí o sakrálnych funkciách, ktoré vyrastali z vysokého hodnotenia jazyka európskou romantikou. Ďalej hovorí o skoro pietnom vzťahu vlastencov k materinskému jazyku. Česká vlastenecká spoločnosť sa českým jazykom odlišuje od nemeckej majority. Jazyk tu opäť plní vymedzovacia funkciu. Jungmann a ďalší verili, že obrodou jazyka možno dosiahnuť obrodu celej spoločnosti a emancipovať sa od nemeckého živlu. Macura vraví, že až v tridsiatych a štyridsiatych rokoch devätnásteho storočia sa „napriek trvajúcemu vysokému hodnoteniu absolútnych hodnôt češtiny postupne presúva dôraz z reprezentatívnych a mysticko-sakrálnych funkcií jazyka na jeho komunikačnú funkciu.“ (Macura, 1983, s. 69)

Ako sa pozerá národné obrodovanie na jazykovú kultúru, môžeme dokumentovať citátom z Jungmannových zápiskov *O potrebe čistoty jazyka*: „Jazyk je palladium národnosti, kto ruší ho, ten mu podporu bytosti jeho berie. Vzdelanejšie národy obracajú hlavný zreteľ na presnosť jazyka svojho. Spisovatelia najlepší sa takisto najviac starali o čistotu svojho jazyka. Je to priestupok neslýchaný proti národu nectiť jeho reč a przniť ju svojvoľne.“ (Jungmann, 1948, s. 221) Najdôležitejšie je, aby sa národná spoločnosť starala o spisovný jazyk: „Hovoriac o jazyku, o ktorý národy i jednotlivé osoby rozumné sa tak veľmi vždy starali a starajú, nemôžeme rozumieť iné ako písomný jazyk. Ten je ako kvet celého štepu národnosti, z ktorého kvetu plodov sa dočkáme užitočných.“ (Jungmann, 1948, s. 226)

Jazyk podľa Macuru určuje aj všeobecné koncepcie smeru rozvoja kultúry. Novoutváraná česká kultúra sa predovšetkým proklamatívne orientuje na slovanskú kultúru, čo je dané práve jazykovou príbuznosťou a istotne aj odporom ku všetkému nemeckému. Zaujímavé sú aj Macurove ukážky toho, že osobitné hodnoty v jazyku nadobúda slovanská flexia a charakter českej skladby (myšlienka v češtine má voľnosť, nie je otrocky viazaná slovosledom. (Macura, 1983, s. 48) Čeština sa tak vymedzuje predovšetkým vo vzťahu k nemčine.

Pre súčasné generácie je veľmi ťažké hodnotiť obdobie národného obrodzenia. Z nášho hľadiska išlo o snahy celkom opačné k našim snahám. Jungmannovská generácia sa usilovala zviditeľniť češtinu, vydeliť sa z nemeckého prostredia, emancipovať sa. Usilovala sa vydeliť, my sa dnes naopak usilujeme včleniť do Európy, naučiť sa cudzie jazyky, sme ochotní stratiť niečo zo svojej českej identity, aby sme získali novú európsku identitu. Usilujeme sa z českej „provincie“ presunúť do európskeho „centra“. Na druhej strane si naplno uvedomujeme, že je to otázka slobodnej voľby. Nikdy totiž nebola ohrozená naša národná identita. Vo chvíli, keď by sa tak stalo, dá sa očakávať, že by pre nás národné hodnoty ihneď získali omnoho väčší význam.

Pri štúdiu národného obrodzenia je veľmi zaujímavé, že čitateľ ustavične naráža na pojmy *jazyk*, *vlast* a *národ*, ale málokedy sa objaví pojem *sloboda* vo svojom pôvodnom význame. Väčšinou ide o jazykovú slobodu. Napríklad aj F. X. Šalda naráža na túto skutočnosť a kritizuje české obrodzenie, že malo čisto jazykový charakter, kým Poliáci a Maďari si získali viac sympatií západnej Európy ako „rytieri slobody“ (Šaldov zápisník, 1931 – 1932, citoval Oberpfalcer, 1945, s. 9). Oberpfalcer naopak kritizuje Šaldu za to, že ho „zviadlo jeho európanstvo“, a túto skutočnosť vysvetľuje rôznymi osudmi týchto národov.

Na záverečné hodnotenie národného obrodzenia môžeme ako už mnohokrát použiť hodnotenie V. Macuru: „Z dnešného pohľadu sa toto obdobie javí ako etapa, v ktorej došlo k obrovskému rozšíreniu sociálnych možností češtiny cestou pretvorenia celého jazykového systému na kompletný útvar z hľadiska modernej spoločnosti.“ (Macura, 1983, s. 56)

5. Vznik Československa

Po vzniku Československa v roku 1918 je zjavná zvýšená dynamika vo všetkých sférach politického i kultúrneho života. Nová kultúrno-sociálna situácia volá aj po zvýšenej aktivite okolo jazyka. Z češtiny sa stal „z jazyka kultúrnej a politickej provincie jazyk kultúrneho a politického centra.“ (Starý, 1995, s. 109)

Teória jazykovej kultúry nadobúdala definitívnu podobu na prelome dvadsiatych a tridsiatych rokov vo vášnivých polemikách medzi Pražským lingvistickým krúžkom a puristami zoskupenými okolo novovzniknutého

časopisu Naše řeč. Cieľom obidvoch táborov bolo vytvoriť plnohodnotný národný jazyk, ktorý by bol schopný reprezentovať novoemancipovaný národ a jeho kultúru. Ideálom Pražského lingvistického krúžku je dôkladne prepracovaný jazyk ako jazyk spoločenskej konverzácie, krásnej literatúry, vedy a filozofie, ustálený jazyk, s dlhou, neprerušenou kultúrnou tradíciou. Cieľom krúžku je, aby čeština mala „dost' bohatých a rozmanitých prostriedkov na všetky svoje potreby, na všetky úlohy, ktoré sa na ňu kladú“. (Havránek, 1932, s. 32) U puristov je dôležitá predstava jeho svojbytnosti, čistoty, krásy. Prvoradým cieľom puristov je očistiť jazyk od všetkých cudzích prímiesí, ktoré sa do jazyka dostali za stáročia nemeckej nadvlády. Až potom bude čeština plným výrazom národnej zvrchovanosti. (Haller, citoval Starý, 1995, s. 113) Oba tábory sa však zhodujú, že neplnohodnotnosť češtiny treba preklenúť vedomým pestovaním (Havránek), cibrením (Mathesius) a vzdelávaním.

Postoj puristov svedčí o ich krajne emočnom a sakrálnom vzťahu k jazyku. Puristi hovoria o češtine ako o „drahom a bohatom dedičstve po našich predkoch, ktorého dar nám zveril Boh.“ (Zubatý, citoval Starý, 1995, s. 72) Základné prístupy puristov k zásahom do jazyka sa prezentujú v programovom vyhlásení časopisu Naše řeč (citoval Starý, 1995, s. 27): „Veľká, mimoriadna doba naša... volá hlasom ďaleko počutelným po neporušenom vyjadrovaní prostriedku, po čistom vycibrenom jazyku.... Sto premýšľavých hláv a usilovných rúk združuje sa v spoločnom úsilí, aby rodný jazyk, ktorým až sa človek stáva korunou ľudstva, uchovaný bol v pravej, pôvodnej bytosti svojej, rýdzi, bohatý, svoj.“ Jiří Haller neskôr vidí ako cieľ cibrenia jazyka „absolútnu čistotu a krásu jazyka“.

Puristické zásahy do jazyka sa riadili niekoľkými kritériami (citoval Starý, 1995, s. 26): a) historickým kritériom (prednosť sa dáva jazykovým prostriedkom historicky pôvodným či pôvodnejším); b) nacionálnym kritériom (preferujú sa prostriedky, ktoré možno považovať za národne svojbytné, t. j. predovšetkým nenemecké); c) estetickým kritériom (kladné estetické hodnotenie je pre jazykové prostriedok nevyhnutné).

Jeden z hlavných bodov sporu medzi puristami a Pražským lingvistikým krúžkom (PLK) spočíval v tom, či je súčasný jazykový úzus dominantným kritériom v posudzovaní jazykovej praxe. Pre PLK bolo najdôležitejšie faktické poznanie súčasného jazyka. Pretože neexistovala vyberaná česká

konverzácia, PLK sa obracal ako na zdroj k praxi dobrých autorov za minulé polstoročie. Puristi prax dobrého autora jednoznačne odmietajú s tým, že jazyk sa pre národnostný útlak v minulosti nevyvíjal prirodzenou cestou. Čeština podľa nich bola pod stálym vplyvom nemčiny a nemeckej kultúry. Podľa puristov aj dobrí autori dodnes vlečú so sebou príťaž cudzoty a mnohých nesprávností v jazyku. Puristi vidia úpadok češtiny už od čias baroka. Interpretujú barok ako „národný údel“ (Starý, 1995). Barok sa hodnotí ako obdobie národného úpadku. Na českom národe a tak aj na jeho kultúre a jazyku sa páchalo násilie, ktoré privodilo úpadok jazyka. Pre puristov z toho plynie, že treba odčiniť dôsledky tohto násilia.

Z tohto krátkeho opisu činností okolo jazyka v období medzi dvoma vojnami je jasné, že jazyk hral v novo emancipovanej spoločnosti opäť veľmi dôležitú úlohu, že sa stal dôležitým atribútom novovzniknutého, vtedy českou stranou nazývaného „českého národa“, že mnoho významných osobností z oblasti jazykovedy, ale aj mimo nej vstúpilo do sporu o jazykovú kultúru, či už na tej alebo onej strane. Rovnako ako v čase národného obrodenia sa stretávame s pátosom tvorcov plnohodnotného národného jazyka, aj keď medzi vojnami hrajú podstatnú úlohu v spoločnosti už otázky nadnárodného charakteru – sloboda, demokracia, občianstvo.

6. Druhá svetová vojna

Ako už bolo povedané, človek sa prikláňa k základným národným kultúrnym hodnotám, teda aj k jazyku, v čase národného útlaku, v časoch, ktoré sú pre národ najt'azšie. Druhá svetová vojna je istotne pre český národ v jeho histórii jedným z najt'azších období. Tesne po druhej svetovej vojne sa opäť stretávame s obrovským pátosom okolo materinského jazyka. Tento spôsob vyjadrovania niektorých autorov veľmi silno pripomína pátos tvorcov národného jazyka v dobe obrodenia.

V knihe Františka Oberpfalcera z roku 1945 *Krásna, čistá, svätá reč materinská* sa rôzne osobnosti kultúrneho života – spisovatelia, novinári, učitelia – vyznávajú zo svojho hlbokého vzťahu k materinskému jazyku. Už názov knihy hovorí o veľmi vypätom emocionálnom vzťahu protagonistov knihy k materinskému jazyku. F. Oberpfalcer v úvodných kapitolách knihy vraví: „Je dobrá stránka českej povahy, že v zlých časoch vrúčne lipne na duchovných hodnotách svojho národa!“ (1945, s. 18). Zlými časmi sa

tu myslí uplynulých šesť rokov svetovej vojny. Z nasledujúceho citátu je zrejmy vzťah národa k jazyku v takom čase: „Keď búrka zmieta korunou stromu, je to skúška, aké pevné sú jeho korene. A keď národ prežíva udalosti búrlivej doby, obracia zreteľ k najhlbším silám, ktoré sú podstatou národnosti. Zase sme cítili, že sme duchovne zajedno s pokoleniami predkov dávno mŕtvych, že náš národ žije od stáročia a ide do časov budúcich so snahou zachovať a zušľachtiť svoju individualitu medzi národmi. Zväzky, ktoré to všetko spájajú, nie sú iba pôda a spoločenské osudy, najpevnejšie sme späť jazykom. Ten preklenuje stáročia a nesie duchovné určenie národa. Chceme sprostredkovať hodnoty, na ktorých sa zakladá viera v náš český národ. Preto zvrúcnel vzťah k materinskému jazyku.“ (Oberpfalcer, 1945, s. 19)

Po druhej svetovej vojne vkladá národ do svojej vlastnej budúcnosti veľa nádejí. Za všetky aspoň slová Pavla Eisnera, ktorý bol cez vojnu prenasledovaný a nesmel publikovať: „Po prvý raz v dejinách sa otvorí nášmu národu celučký svet. Spadnú z nás posledné okovy našej odvekej stredoeurópskej kliatby, nášho dedičného provincionalizmu (citoval Oberpfalcer, 1945, s. 58).

Bohužiaľ tieto nádeje sa nesplnili. Už za pomerne krátky čas sa národ opäť ocitne v dobe veľmi temnej, teraz trvajúcej vyše 40 rokov. Tento úpadok, treba si priznať, vari po prvý raz nie je zavinený veľkým nemeckým susedom, ako to v národnom povedomí bolo vo všetkých predchádzajúcich obdobiach ťažkých pre národ a jazyk. V povojnovom období už nie je dôležitý pojem národa v pôvodnom zmysle slova, a víťazí tzv. socialistické vlastenectvo a proletársky internacionalizmus. So všeobecným úpadkom hodnôt mimoriadne upadá aj jazyková kultúra oficiálnej tvorby, upadá jazyk masmédií, nehovoriac o úrovni prejavov politických elít. Jazyk je nástrojom moci, nástrojom komunistickej propagandy.

7. Súčasnosť

Po veľkom tresku v roku 1989 sa z historickej skúsenosti zdá, že národná otázka a s ňou jazyk sa opäť stanú stredobodom pozornosti, ale skutočnosť je inakšia. Národ síce vyjde na niekoľko dní a týždňov do ulíc vyzdobený trikolórami, ale čoskoro obráti svoju pozornosť na iné otázky. Doba je totiž iná. Európa je v procese zjednocovania a my máme zrazu možnosť stať sa jej súčasťou. Do popredia záujmu sa dostáva návrat k západoeurópskym hodnotám, ľudské práva, demokracia a, samozrejme, ekonomická reforma.

Celkom inakšia je však situácia na Slovensku. Slovenský národ cíti možnosť oddeliť sa po mnohých desaťročiach od českého národa, emancipovať sa kultúrne aj jazykovo, nachádza aj svoje politické špecifiká. Podobné emancipačné hnutia môžeme pozorovať aj v ďalších postkomunistických krajinách, predovšetkým v bývalej Juhoslávii, kde má však ďalší vývoj bohužiaľ, svoje „balkánske špecifiká“.

Príklon k národným tradíciám a jazyku však nie je iba rysom postkomunistickej východnej Európy. V deväťdesiatych rokoch sa rozširuje vlastný parlament napríklad aj v Škótsku a Walese, určité národnostné hnutie možno pozorovať v Belgicku, Španielsku, Írsku, Kanade a inde. V jazykoch, ktorým sa už nedávala nijaká budúcnosť, vzniká pôvodná literárna tvorba. Rovnako ako v čase českého národného obrodzenia je snaha, aby sa tieto jazyky stali aj nástrojom komunikácie, aj keď to možno ťažko predpokladať. Máme tu na mysli predovšetkým waleštinu, írsku a škótsku galštinu. Najväčšie šance má samozrejme írsku galštinu v Írsku, kde je snaha o to, aby sa tento jazyk stal národným jazykom Írov.

Aj napriek pozitívnym rysom tohto procesu cítime tu veľké nebezpečenstvo, nebezpečenstvo štátov, ktoré za každú cenu podporujú národné jazyky na úkor ostatných, čo vedie k obmedzeniu ľudských práv národnostných menšín (Chorvátsko, Lotyšsko, Francúzsko, Česko vo vzťahu k Rómom).

V 19. a 20. storočí sa dávalo znamienko rovnosti medzi národ a jeho národný jazyk, čo však veľmi často viedlo k úplne tragickým dôsledkom. Predstavme si celé etnické skupiny obyvateľov, hoci aj menšiny, ktoré nehovoria národným jazykom štátu, v ktorom žijú. Tieto skupiny boli po druhej svetovej vojne často vystáňované, aby sa vytvorili národne a jazykovo homogénne skupiny (Nemci, Chorváti). Podobná je dnes situácia Rómov v Česku. Títo ľudia neovládajú svoj materinský jazyk, nemajú prístup k vlastnej kultúre, histórii, neovládajú ani češtinu, takže sa nemôžu stať plnoprávnymi členmi spoločnosti, nie je im umožnené využívať ekonomický potenciál krajiny. Jedinú cestu vidíme v ich vzdelávaní, nie v jednostrannom prispôbení sa majoritnej spoločnosti. Veľmi dôležité je, aby sa venovala pozornosť rozvoju materinského jazyka a vzdelaniu v tomto jazyku. Je nevyhnutné, aby aj majorita získala určité povedomie o rómskej histórii a kultúre, prípadne aj o jazyku.

Oživovanie malých národných jazykov, ktoré sme tu uviedla, ide úplne proti logike globalizácie. Na jednej strane sa ľudia na celom svete učia po anglicky, aby obstáli v globálnej konkurencii, na druhej strane sa ľudia učia jazyky, ktoré z ekonomického hľadiska nemajú nijakú budúcnosť. Rozvíja sa jazyk luxemburský, islandský, waleský atď.

Ľudia si začali uvedomovať, že každý európsky jazyk je súčasťou európskeho kultúrneho dedičstva. Keby takýto jazyk zmizol zo zemského povrchu, ako sa to stalo napríklad pri kašubčine, Európa by utrpela nenahraditeľnú kultúrnu stratu, rovnako ako príroda nesmierne stráca s každým vyhynutým živočíšnym alebo rastlinným druhom. Keď zomrie jazyk, tí, ktorí tým jazykom rozprávali, cítia, že stratili stredobod svojej kultúry. Zjednodušene povedané, keď umiera jazyk, vymiera s ním aj kultúra ľudí, pre ktorých tento jazyk bol materinský. Ľudia sa usilujú udržať si svoju kultúru, svoj pocit spolupatričnosti, nezmižnúť len v amorfnom priestore. Snaha oživiť miznúce jazyky a kultúrne tradície je snahou zvrátiť globalizačný vývoj, nájsť v globalizujúcom sa svete vlastnú identitu. Strata kompetencie v materinskom jazyku a nezvládnutie druhého vždy vedie k pocitom vykokorenosti, k strate kultúrneho zázemia a všeobecne uznávaných hodnôt. Môžeme to pozorovať u emigrantov, ktorí sa nikdy dobre nenaučili jazyk svojej novej krajiny a buď zabudli, alebo sa dostatočne nenaučili (druhá generácia emigrantov) svoj materinský jazyk. Túto kapitolu zakončíme slovami Františka Daneša (1996), ktorý vraví o našom súčasnom vzťahu k jazyku: „I keď základom a spojivom dnešného nášho spoločenstva prestáva byť národný princíp (ktorý sme zdedili z 19. storočia) a stáva sa ním občianstvo, neznamená to, že budeme ochotní nechať upadať, prípadne zaniknúť náš národný jazyk. Veď predstavuje – rovnako ako iné národné jazyky – cenné a osobité kultúrne bohatstvo. Je však potrebné zbavovať sa zároveň nacionálneho izolacionizmu a pestovať – všade v Európe – vzájomné poznávanie jazykov a kultúr, vzájomné obohacovanie v zmysle Emersonovho presvedčenia, že triumf kultúry je v prekonávaní národnej obmedzenosti.“

8. Jazyková kultúra v dnešnej spoločnosti

Aký máme dnes vzťah my ako Európania k svojmu materinskému jazyku, usilovali sme sa ukázať v predchádzajúcej kapitole. Aký postoj by sme mali zaujať k jazykovej kultúre?

Hausenblas a Kuchař tvrdia: „Jazyková kultúra nie je zbytočnosť a nie je to prepych, je to nevyhnutná súčasť celkovej kultúry nášho správania, konania, vystupovania. Ak chceme byť členmi kultúrnej spoločnosti, musíme sa starať o kultúru vyjadrovania, starať sa o kultúru jazyka.“ (1979, s. 15) Hausenblas ďalej vraví: „Požiadavky spoločenského života v oblasti výroby, hospodárstva, politiky, vedy, umenia a kultúry vôbec však kladú na jazyk stále nové a nové úlohy. Všestranná a sústavná jazyková starostlivosť pomáha tieto úlohy zvládnuť. Treba však, aby otázky jazykovej kultúry ležali na srdci každého používateľa spisovného jazyka: tým, ktorí sa svojim hovoreným i písaným slovom obracajú na širokú verejnosť, potom musí na vysokej úrovni kultúry jazyka záležať najviac“ (Daneš a kol., 1960, s. 17)

Jestvujú aj veľmi praktické dôvody, pre ktoré stojí za to zdokonaľovať sa v materinskom jazyku. Hausenblas a Kuchař (1979, s. 7) uvádzajú situácie, ktoré nie sú pre nás bežné, v ktorých sa musíme vyjadrovať zložitejšie. Napríklad čítanie zložitých textov, vypracovanie určitých písomností, potreba hovoriť na verejnosti. Bez ďalšieho rozširovania vedomostí a zdokonaľovania schopností v materinskom jazyku by sme na to nestačili.

Moderné technológie však prinášajú aj istý úpadok jazykovej kultúry. Dobrým príkladom na to je internet. Pri komunikácii cez internet mnohým veľmi málo záleží na formálnej stránke prejavu. Dôležitá je rýchlosť prenosu správy. Vyjadrovanie sa stáva skratkovitým, málo sa dbá na interpunkciu, neopravujú sa gramatické chyby, ktoré vznikli pri rýchlom písaní. Takýto druh komunikácie zaisto spĺňa svoj účel. Ide iba o to, aby sa návyky komunikácie cez internet neprenášali aj do iných písomných prejavov, predovšetkým do korešpondencie.

Túto kapitolu uzatvárame citátom z Jelínka: „Všetko úsilie o jazykovú kultúru by bolo málo úspešné, keby používatelia jazyka nemali zodpovedný postoj k nemu, t. j. vôľu aj vedomé úsilie dbať na požiadavky jazykovej kultúry. K vypestovaniu takého postoja prispieva aj povedomie o funkcii jazyka v spoločnosti, o súvislosti vývoja národa s vývojom jazyka i emocionálny vzťah k národnému jazyku.“ (1979, s. 72)

9. Úlohy jazykovej kultúry

Aké sú súčasné hlavné úlohy jazykovej kultúry?

Z hľadiska významu pre celú spoločnosť vyberáme tie najdôležitejšie:

Čo najlepšie poznať súčasný spisovný jazyk, jeho stav, potreby a vývojové tendencie. Skúmať jazyk v celej jeho šírke. Nielen spisovný jazyk a nie iba písaný jazyk, ako to bolo ešte v pomerne nedávnej minulosti.

Naučiť žiakov v školách aktívne ovládať spisovný jazyk a vypestovať v nich citový vzťah k jazyku ako ku kultúrnej hodnote.

Venovať ešte väčšiu pozornosť kultúre reči v oznamovacích médiách a vôbec jazyku vo verejných písaných i hovorených prejavoch. (Cuřín – Novotný, 1987, s. 99)

10. Úlohy školy

V procese kultivovania vyjadrovania príslušníkov národa významná úloha patrí škole. (Čechová – Styblík, 1989, s. 166) Materinský jazyk by podľa Hausenblasa a Kuchařa mal mať v škole ústredné postavenie, ktoré nezávisí od presvedčenia jeho učiteľov, ale je faktom. Jazyk prestupuje celý náš súkromný aj verejný život a prestupuje celou školou. Jazykom sa uskutočňuje celé vyučovanie, jazyk sprevádza každého z nás vo všetkých oblastiach života, je spätý nielen s našou činnosťou, ale aj s našim cítením a prežívaním. To všetko robí z jazyka a teda aj z jazykového vyučovania niečo skutočne podstatné pre vývoj človeka. Prostredníctvom jazyka sa z človeka stáva spoločenský tvor a na to by sa nemalo v škole zabúdať. „Jazykové vyučovanie by sa nemalo obracať iba na rozumovú stránku, ale malo by sa vidieť, že jazyk je vizitkou každého človeka, že je prejavom celej jeho osobnosti aj osobitosti, a z tohto hľadiska by sa učitelia mali usilovať nielen vyučovať, ale aj vychovávať celú žiakovu osobnosť prostredníctvom jazyka.“ (1979, s. 467)

V. Ertl vo svojom článku *Materinský jazyk a stredná škola* kritizuje stav jazykovej kultúry a žiada vo výuke na strednej škole viac hodín materinského jazyka, „aby sme si zachovali svoj spisovný jazyk ako skutočnú kultúrnu a národnú hodnotu – a na čo by sme sa usilovali o vlastný štát? – musí v nás táto situácia jazyka burcovať svedomie a nabádať nás k tomu, aby sme svojej budúcej inteligencii dali jazykové vzdelanie omnoho pevnejšie, ako má ktorákoľvek iná inteligencia.“ (1929, s. 73) Ertl sa ďalej sťažuje, že omnoho väčšia pozornosť sa venuje cudzím jazykom ako rozvoju materinského jazyka.

Táto situácia môže v hocičom pripomínať situáciu súčasnej školy, keď sa každé dieťa povinne učí cudzí jazyk napriek tomu, že sa učitelia sťažujú, že

mnohé deti nezvládajú svoj materinský jazyk, a nemali by sa teda zaťažovať cudzím jazykom. Podobný názor sa objavil aj na Pedagogickej fakulte Juhomoravskej univerzity v Českých Budejoviciach s tým, že niektorí študenti technických odborov nie sú schopní zvládnuť cudzí jazyk ani na elementárnej úrovni, a teda mali by sa im namiesto toho poskytnúť hodiny materinského jazyka. Aj keď istotne vidíme logiku tohto názoru, domnievame sa, že v demokratickej spoločnosti nie je možné odoprieť dieťaťu vzdelanie, ono samo a jeho rodičia sa musia rozhodnúť, čomu sa dieťa bude venovať. Ani najosvietenejší pedagóg nemôže namiesto dieťaťa rozhodovať. Škola musí iba vytvoriť dieťaťu podmienky, aby sa mohlo vzdelávať a dosiahnuť relatívny úspech.

Škola sa zameriava na zvládnutie materinského jazyka ako komunikačného prostriedku vo všetkých oblastiach jeho fungovania. Predmetom výuky už nie je len spisovný jazyk, ale k jazykovému prejavu treba pristupovať „z funkčného hľadiska a širšie zo sociálneho hľadiska.“ (Čechová – Styblík, 1989, s. 5) Podľa Čechovej a Styblíka (1989:168) sa proces kultivovania jazyka netýka len rečovej produkcie, ale aj percepcie a recepcie – niekedy ako cieľovej činnosti, inokedy ako prostriedku kultivovania vlastnej produkcie. S plnením komunikatívneho cieľa podľa Čechovej a Styblíka (1989) ďalej súvisí aj kognitívny cieľ. Žiak poznáva jazykový systém, ale jazykovou výchovou vedieme žiaka aj k logickému mysleniu, pretože presnosť a výstižnosť vyjadrovania a presnosť myslenia spolu súvisia.

J. Jelínek k tejto otázke vraví: „Je dôležité uvedomiť si, že myslenie a jazyk sa rozvíjajú v jednote a že stupeň tohto rozvoja je v rôznych spoločnostiach a aj vnútri tejto spoločnosti kvalitatívne rozličný. Nie je možné rozvíjať jazyk bez myslenia a myslenie bez jazyka. Jazykové vyjadrenie je opisom, ako myslenie človeka odráža objektívny svet. Tieto skutočnosti vedú k tomu, aby sa rozvoj vyjadrovania spájal s poznaním skutočnosti, napr. jazykové vyučovanie s vecným učením na začiatku dochádzky do školy. Výcvik vyjadrovania nemožno skončiť na základnej škole, pretože rozvoj poznania na vyššom stupni vytvára potrebu zložitejšieho a presnejšieho vyjadrovania.“ (Jelínek, 1979, s. 61)

O spojení jazykového a vecného vyučovania hovorí už Komenský vo svojom diele *Didactica Magna*, v metóde jazykov. Tu sú ukážky jeho názorov, ktoré, ako sme videli z predchádzajúcich citátov súčasných autorov,

platia dodnes: „Jazykové štúdium musí ísť súbežne s vecami najmä v mladosti, aby sme koľko rozumieme v oblasti (odboru) vecí, toľko aby sme učili aj z oblasti (odboru) jazyka nielen chápať, ale aj vyjadrovať. Jazyk rovnako ako rozum treba cibriť postupne. Pretože príroda nerobí skoky. Materinský jazyk potrebuje na svoje zvládnutie viac rokov, asi osem alebo desať, totiž celé detstvo a časť chlapčenského veku, pretože materinský jazyk sa viaže s vecami, ktoré sa rozumu otvárajú nenazdajky.“

Ako už bolo povedané prostredníctvom citátu z Hausenblasa a Kuchařa (1979), výuka materinského jazyka má aj významný výchovný cieľ – výchovu všestranne rozvinutej osobnosti, výchovu občana demokratickej spoločnosti, človeka, ktorý je schopný komunikovať na dobrej úrovni pomocou slova aj písma, ktorý má záujem o svoj materinský jazyk a ďalej sa v ňom zdokonaľuje. Učiteľ vedie žiakov k poznávaniu bohatstva materinského jazyka, vzbudzuje v nich hrdosť z vedomia príslušnosti k národu s tak vyspelým jazykom a literárnou tradíciou.

Učivo o vývoji jazyka, ktorý je pevne spätý s históriou národa a s jeho často pohnutými osudmi, má význam pre výchovu žiakov k vlastenectvu (Čechová – Styblík, 1989, s. 172). Už Oberpfalcer v roku 1945 vraví, že na hodinách materinského jazyka sa majú žiaci stať uvedomelými členmi svojho národa. (Oberpfalcer, 1945, s. 18) Podľa Čechovej a Styblíka vyučovanie materinského jazyka prispieva takisto k mravnej výchove. „Vedie k pravdivosti, zodpovednosti za vyjadrovanie, k zdvorilosti a ohľaduplnosti.“ (1989:42)

Materinský jazyk má istotne vplyv aj na rozvoj estetického človeka. Žiak sa učí hodnotiť umeleckú tvorbu, samostatne si vyberať čítanie, rozvíjajú sa jeho tvorivé schopnosti v oblasti umenia. Stáva sa vnímavejším na vyjadrovacie možnosti materinského jazyka a na jeho bohatstvo, uvedomuje si krásu výrazu. Čechová a Styblík zdôrazňujú, že jazykový prejav treba vidieť ako súčasť osobnosti jednotlivca a že jazyková kultúra je zároveň obranou proti vulgarizácii vo vyjadrovaní, správaní a konaní (1989, s. 42).

Aké by malo byť postavenie predmetu materinský jazyk v sústave školských predmetov? Hausenblas a Kuchař vravia, že materinský jazyk má mať „centrálne postavenie“. Od jeho zvládnutia do veľkej miery závisí aj úspech v ostatných predmetoch. Ani jeden učiteľ sa nezaobíde bez niektorých jazykovedných poznatkov a poukazov na jazykové fakty. Žiak sa učí vyjadrovať

vo všetkých predmetoch. Na druhej strane úroveň vyučovania češtiny závisí aj od úrovne jazykovej praxe v ďalších predmetoch. Učitelia ostatných predmetov to, bohužiaľ, nie vždy rešpektujú. Nielenže nevyžadujú od žiakov, aby sa vyjadrovali súvislo, presne, jasne a spisovne, ale dokonca sami nepoužívajú v škole spisovný jazyk, nevyjadrujú sa vycibrene, kultivovane. A to je veľký nedostatok.“ (1979, s. 470 – 471)

Špecifické vzťahy sa logicky vytvárajú medzi vyučovaním materinského jazyka a vyučovaním cudzích jazykov. Bez ovládania materčiny nie je možné úspešné zvládnutie cudzieho jazyka. Na druhej strane cudzojazyčné vyučovanie spätne ovplyvňuje výučbu materinského jazyka. Väčšinou prispieva k pochopeniu systému materinského jazyka, ale domnievame sa, že má aj významnú motivačnú úlohu. Stáva sa totiž, že až pri učení sa cudzích jazykov žiak alebo študent poznáva význam systému materinského jazyka, aj význam činností, ktoré sa žiakovi často v materinskom jazyku zdajú bezpredmetné, myslíme tým predovšetkým všestranné jazykové rozборы. Materinský jazyk je pri vyučovaní cudzích jazykov prirodzeným pozadím, na ktorom si žiak uvedomuje základné rozdiely, ako aj zhody medzi rôznymi jazykmi. Dosiaľ sa však v škole systém jazyka často chápe ako akýsi izolovaný súbor poznatkov, ktorý s jazykovou praxou súvisí iba voľne a niekedy s ňou ani nesúvisí. (Hausenblas a Kuchař, 1979, s. 468)

Za úroveň jazykovej výchovy nie je zodpovedná iba škola, ale celá spoločnosť. Škola je iba jednou zložkou jazykovej výchovy človeka. Z jazykovej stránky vychováva dieťa najprv rodina, neskoršie sa pridáva širšia spoločnosť, médiá, vlastné čítanie. Myslíme si, že pre jazykové kultivovanie je skutočne nezastupiteľná úloha rodiny, jej postoj k jazyku a ku kultúre všeobecne. Rodičia dieťaťu čítajú a s dieťaťom čítajú, rozširujú jeho slovnú zásobu, vysvetľujú význam neznámych slov aj gramatických javov. Úroveň jazykovej kultúry jednotlivca závisí od kultúrnej úrovne celej spoločnosti: „A práve od kultúrnej úrovne našej spoločnosti, od jej vzťahu k jazyku a vyjadrovaniu, od jej pomeru k jazykovej kultúre závisia aj výsledky našej školy. Ak žiaka život nepresvedča o tom, že jazyková kultúra je nevyhnutnou súčasťou kultúry všeobecne, že je súčasťou kultúrneho správania človeka, potom úsilie školy zostáva do značnej miery bez výsledkov.“ (Hausenblas a Kuchař, 1979, s. 474)

Významnú úlohu zohráva aj mimoškolská jazyková výchova, ktorá by sa mala usilovať o prehlbovanie kladného pomeru používateľov jazyka k národnému a spisovnému jazyku, o dôkladnejšie poznanie spoločenskej podmienenosti jazyka a významu jazyka v živote spoločnosti. (Čechová – Styblík, 1989, s. 71). Ide o rôzne recitačné alebo dramatické krúžky.

V súvislosti so školou hovoríme teda o jazykovom vzdelávaní, prostredníctvom ktorého človek získava poznanie súčasného stavu jazyka a aj súhrn poznatkov o jazyku. Nenahraditeľnú úlohu má však jazyková výchova, t. j. starostlivosť o rozvoj reči a vyjadrovanie jednotlivcov s ohľadom na úlohy jazyka a na potreby spoločnosti. Je potrebné uvedomiť si, že v modernej spoločnosti pribúdajú nové poznatky tak rýchlo, že musíme to, čo sme sa naučili v škole, neprestajne dopĺňať a meniť. Práve kvalita schopnosti samostatne získavať poznatky je do značnej miery podmienená jazykovou vyspelosťou.

11. Tendencie vývinu jazyka

Áké sú hlavné tendencie vo vývine spisovného jazyka, ktorý je najvyššou jazykovou formou, vskutku národným jazykom? Hausenblas (Daneš a kol., 1960, s. 15) hovorí o tendencii docieľiť čo najširšie uplatnenie v kultúrnom živote národa, prispôbiť jazykové prostriedky rozmanitým požiadavkám jazykového styku vo všetkých oblastiach ľudskej práce a všeobecne života národnej spoločnosti. Proti tejto tendencii pôsobí ako potrebný protiklad požiadavka uchovania čo najväčšej stability, ustálenosti spisovného jazyka. Cuřín a Novotný (1987) hovoria o demokratizácii jazyka, t. j. o zblížovaní spisovného jazyka s bežne hovoreným jazykom. Vďaka ďalšej tendencii – socializácii spisovného jazyka – sa postupne rozšíril okruh aktívnych používateľov spisovného jazyka aj jeho pasívnych konzumentov. Pri dnešnom rozvoji vedy a techniky a pri stále sa zvyšujúcej odbornosti vo všetkých oblastiach ľudskej činnosti sa prejavuje intelektualizačná tendencia. Táto intelektualizácia sa prejavuje predovšetkým v lexikálnej a syntaktickej rovine. Ide o to, aby jazykové prejavy boli jasné a presné, aby boli schopné vyjadriť zložitosť myslenia. Spisovný jazyk sa takisto internacionalizuje, preniká doň viac cudzích prvkov.

Záver

Čo povedať na záver? Na základe toho, čo sme sa usilovali povedať, hrá materinský jazyk a jeho kultivovanie významnú úlohu v živote každého

národa. Vzťah jazyka a národa sa však mení podľa toho, v akej historickej situácii sa národ nachádza. Národný jazyk je pre národ nesmierne dôležitý predovšetkým vtedy, keď sa národ cíti ohrozený. Ak sa národ dostane do ohrozenia kultúry alebo jazyka, zomkne sa vôkol tejto národnej istoty a prisúdi jej skoro sakrálnu funkciu. Môže však dôjsť k tomu, že vznikne kolektívna panika, z ktorej sa môže následne vyvinúť vypätý nacionalizmus alebo náboženský fundamentalizmus.

Usilovali sme sa ukázať, v ktorých obdobiach novodobých dejín českého národa mal jazyk a jeho kultivovanie najväčší význam. Istotne išlo o národné obrozenie. Materinský jazyk je však stále nesmierne dôležitý predovšetkým pre staršiu generáciu, pre generáciu, ktorá sa v minulosti dostala do ohrozenia jazykovo aj existenčne. Z. Starý sa domnieva, že „jazyk je fenomén, ktorý bol z hľadiska obrodeneckej ideológie aj z hľadiska mýtu národnej katastrofy, totálneho ohrozenia národnej existencie atď. bezpochyby ústredným fenoménom. Svoje centrálné postavenie z hľadiska českého národného sebaučenia pritom úplne neustratil vo všeobecnom národnom povedomí viac-menej dodnes.“ (1995, s. 58)

Možno, že čeština ako materinský jazyk opäť nadobudne ústredný význam v spoločnosti vo chvíli, keď opadne nadšenie z cesty do Európy a spoločnosť pocíti únavu z globalizácie, alebo sa ňou bude cítiť priamo ohrozená. Potom sa vrátíme k tomu, čo povedali významní Česi o svojej materčine a jej kultivovaní: „Od vyspelosti češtiny, od jej schopnosti zvládnuť a stále dokonalejšie zvládať kozmos, závisí vzdelanosť národa... Od vyspelosti češtiny závisí však aspoň nepriamo aj vážnosť každého českého človeka v cudzích očiach. Bez češtiny zahyniete fyzicky, to vie každý, pretože to každý cíti pudovo. S češtinou nepoháňanou najrozduchanejšou ctižiadostivosťou stanú sa z nás kultúrni ľudia minoris gentis, ľudia z kultúrnej pastierne... onedlho potom by ste celkom logicky zahynuli aj národným telom.“ (Eisner, 1946, s. 640)

Dúfame, že nájdeme aj iné cesty, ako si vybojovať svoje miesto v globálnom svete. Jednou z ciest je zmeniť náš negatívny postoj k ľuďom, ktorí majú inú kultúru, ktorí rozprávajú iným jazykom, naučiť sa rešpektovať, že pre nich sú ich jazyk a kultúra rovnako dôležité ako český jazyk a kultúra pre nás. Existencia viacerých jazykov a kultúr v konkrétnej spoločnosti znamená jej kultúrne obohatenie.

Z hľadiska cudzojazyčného vzdelávania je riešením výučba viacerých európskych jazykov, aj minoritných jazykov, ako navrhoval aj Komenský – učiť sa jazyky našich susedov. Toto cudzojazyčné vzdelávanie by sa malo kombinovať s čo najlepším vzdelaním v materinskom jazyku aj pre národnostné menšiny.

Dnes, keď nepocitujeme ohrozenie vlastného jazyka a naopak, keď sa s nádejou sa pozeráme smerom k demokratickej, liberálnej Európe uznávajúcej ľudské práva (medzi nimi aj právo na materinský jazyk), môžeme si dovoliť povedať toto: Veríme, že kultivovanie materinského jazyka má obrovský význam, ale nie pre život národa, pretože nechceme klásť znamienko rovnosti medzi národ a jazyk, ale pre existenciu kultúry s tým, že kultúru nechápeme ako kultúru s veľkým K na začiatku, ale ako všetko, čo súvisí so životom istej spoločnosti.

Prácu zakončíme menej patetickým citátom, predsa však lepšie vystihujúcim náš vlastný nepatetický, i keď veľmi kladný postoj k materinskému jazyku:

„Zbožňovať materčinu nemusíme, ale nemali by sme k nej byť ľahostajní. Chápeme ju rozumom aj srdcom. Prebuďme v sebe záujem o jazyk, nespokojnú zvedavosť. Potom budeme žiť bohatšie.“ (Chloupek, 1974, s. 302)

LITERATÚRA

CIPRO, M.: Společnost a výchova. Praha: vlastním nákladem 1996.

CUŘÍN, F. – NOVOTNÝ, J.: Vývojové tendence současné spisovné češtiny a kultura jazyka. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1987.

ČECHOVÁ, Marie – STYBLÍK, Vladimír: Didaktika češtiny. Praha: SPN 1989.

ČMEJRKOVÁ, svĚtla – DANĚŠ, František – KRAUS, Jiří – SVOBODOVÁ, Ivana: Čeština jak ji znáte i neznáte. Praha: Academia 1996.

DANĚŠ, František a kol.: O češtině pro Čechy. Praha: Orbis 1946.

EISNER, Pavel: Chrám i tvrz. Praha: J. Podroužek 1946.

ERTL, V.: Časové úvahy o naší mateřtině. Praha: Jednota československých matematiků a fyziků 1929.

FLAJŠHANS, V.: Náš jazyk mateřský. Praha: Česká grafická unie 1924.

HAUSENBLAS, Karel – KUCHAR, Jaroslav. a kol.: Čeština za školou. Praha: Panorama 1979.

HAVRÁNEK, Bohuslav – WEINGART, Miloš: Spisovná čeština a jazyková kultura. Praha: Melantrich 1932 (eds.).

CHLOUPEK, Jan: Knížka o češtině. Praha: Odeon 1974.

- JELÍNEK, Jaroslav: Úvod do teorie vyučování českému jazyku. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1979.
- JUNGMANN, Josef: Boj o obrození národa. Uspořádal F. Vodička. Praha: F. Kosek 1948.
- KOMENSKÝ, Ján Amos: Vybrané spisy. I. Red. J. Patočka. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1958.
- KOMENSKÝ, Ján Amos: Vybrané spisy. IV. Red. O Chlup. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1966.
- KRATOCHVÍL, Z.: Výchova, zřejmost, vědomí. Praha: Hermann a synové 1995.
- MACURA, Vladimír: Znamení zrodu. Praha: Československý spisovatel 1983.
- MATHESIUS, Vilém: O požadavku stability ve spisovném jazyce. In: Havránek – Weingart 1932 (eds.).
- MATHESIUS, Vilém: Jazyk, kultura a slovesnost. Uspořádal J. Vachek. Praha: Odeon 1982.
- OBERPFALCER, František: Krásná, čistá, svatá řeč mateřská. Praha: K. Voleský 1945.
- SGALL, P. – HRONEK, J.: Čeština bez příkras. Praha: Ha H 1992.
- STARÝ, Zdeněk: Ve jménu funkce a intervence. Praha: Univerzita Karlova 1995.

KS

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

O slovenských priezviskách

3. Priezviská z krstných mien (2. časť)

Tvorenie priezvisk zo ženských krstných mien a zo ženských prechýlených podôb prímen a priezvisk je príznačné najmä pre východoslovenské nárečové prostredie. Na západnom a na strednom Slovensku sú známe prechýľovacie prípony *-ka*, *-ovka* a *-uľa* (popri spisovných podobách *-ová* a *-á*), na východnom Slovensku sa s obľubou požívajú aj prechýľovacie prípony *-aňa* a *-icha*. Zo ženských krstných mien a zo ženských prechýlených podôb prímen sa ďalšie prímená a priezviská tvorili najmä príponami *-in*, *-ič*, *-ik*, *-ák/-iak* a *-ec*.

-in: Tak zo ženských prechýlených podôb s príponami *-ka*, *-ovka* vznikli priezviská *Ďurovkin*, *Filovkin*, *Ištvančín*, *Ivančín*, *Jakabčín*, *Janoštin*, *Jurovčín*, *Matejkin*, *Pavlovkin*, *Petrovkin*, *Sidorčín*, *Štefančín*, *Štepančín* a i. V ženských prechýlených menách s príponou *-aňa* majú pôvod priezviská *Ferkanin* (*Ferkaňa* → *Ferkanin*), *Hrickanin*, *Jackanin*, *Jankanin*, *Mičkanin*, *Miškanin*, *Mižanin*, *Mikulanin*, *Onderčanin*, *Pavlanin*, *Piškanin*, *Šimkanin*, *Tomkanin*, *Vašičkanin* a i. Zo ženských mien s príponou *-icha* sa utvorili priezviská ako *Adamišín* (*Adam* → *Adamicha* → *Adamišín*), *Dančišín*, *Ďurišín*, *Fedorišín*, *Gališín*, *Hricišín*, *Ihnatišín*, *Jakubišín*, *Jurčišín*, *Kuzmišín*, *Lukačišín*, *Makarišín*, *Onderišín*, *Ondrejišín*, *Pališín*, *Pavlišín*, *Petrišín*, *Rudišín*, *Semanišín*, *Štefanišín*, *Vančišín*, *Vasilišín*, *Vaščišín* a i.

-ič: Ženské mená s príponou *-aňa* boli istotne východiskami aj pri vzniku priezvisk utvorených príponou *-ič*: *Jackanič*, *Jankanič*, *Jaškanič*, *Juskanič*, *Luckanič*, *Mackanič*, *Petkanič*, *Savkanič*, *Timkanič* a i.

-ák/-iak: Zo ženských mien s príponou *-uľa* sa tvorili aj priezviská s príponou *-iak*, napr. *Fickuliak*, *Jackuliak*, *Jankuliak*, *Mikulák*, *Savkuliak*, *Tomkuliak*. Tieto priezviská možno pokladať za tzv. „synovské“ prímená a priezviská, priezviská synov utvorené podľa mena matky.

Vo veľkej väčšine však synovské priezviská vznikali v slovenčine z mien otcov, z mužských krstných mien. Vyplyvalo to zo spoločenského a právneho postavenia mužov, otcov rodín. Tvorili sa, ako sme to už konštatovali, zo základných domácich, latinizovaných aj inojazyčných podôb mien, tvorili sa aj z tzv. skrátených domáckych podôb mien, ako sú *Jur-*, *Ďur-*, *Dzur-* z mena *Juraj*, *Greš* z mena *Gregor*, *Paľ-*, *Pav-*, *Pach-*, *Pac-*, *Paš-* z *Pavol*, *Peť-*, *Pech-*, *Peš-* z *Peter*, *Stan*, *Stach*, *Staš* zo *Stanislav*, *Štef-*, *Štev-*, *Štec* zo *Štefan* a pod. Aj z takýchto skrátených domáckych foriem sa príponami tvorili prímená a priezviská.

Prímenami a priezviskami sa, pochopiteľne, mohli stať aj slovenské a aj neslovenské základné podoby mien, napr. *Adam*, *Albert*, *Alexander*, *Antal*, *Blažej*, *Fabián*, *Filip*, *Gábor*, *Gabriel*, *Gedeon*, *Gregor*, *Herman*, *Hurban*, *Ištván*, *Ivan*, *Izák*, *Jonáš*, *Kazimír*, *Lazár*, *Lichard* (*Richard*), *Melichar*, *Mihál*, *Mojsej*, *Mojzes*, *Mojžiš*, *Ondrej*, *Prokop*, *Roman*, *Samson*, *Šimon*, *Tomáš*, *Urban*, *Viktor*, *Zachar*, *Žalman* (*Šalamún*) a i.

Priezviská sa tvorili nielen privlastňovacími príponami *-ov*, *-in* a *-ovie*, ale aj mnohými ďalšími príponami, pri ktorých sa privlastňovanie ani príslušnosť dnes nepocit'uje, tieto typy priezvisk patria však medzi tzv. „synovské“ priezviská, ktoré vznikli ako pomenovania synov podľa mena otca. Akúsi „príslušnosť“ k otcovi (a teda aj k rodine) vyjadrovala skutočnosť, že syn alebo jeden zo synov dostával otcovo meno alebo nejakú z domáckych foriem jeho mena, ktoré boli odlišené inými príponami, medzi starými slovenskými menami predkresťanského typu, napr. roku 1301 sa spomína *Mojš*, *syn Mojtu* (*Moys, filius Mojta*), pričom *Mojta* a *Mojš* boli domácke podoby starobylého mena *Mojtech*, z ktorého vznikli aj názvy obcí *Majcichov* a *Motešice*. Niekedy takúto príbuznosť vyjadrovala aj vecná blízkosť mien, napr. *Uzda* mal v listine z roku 1255 jedného zo synov s menom *Strmeň*. Medzi menami kresťanského typu sme našli takýto spôsob pomenovania v mene *Mikuláš*, *syn Mikov* (*Nicolaus, filius Mikou*) z roku 1315. V súčasných slovenských priezviskách sa takýto privlastňovací vzťah vyjadruje príponami *-ov* k otcovi a *-in* k matke, príponou *-ovie* k rodine ako celku.

-ov, -uv/-uf: Z mien otcov, čiže zo základných, skrátených a domáckych podôb krstných mien vznikali najmä vo východoslovenských nárečiach prímená a priezviská synovského typu utvorené v slovenčine privlastňovacou príponou *-ov*, napr. *Adamov*, *Ďurov*, *Fedorov*, *Filov*, *Janikov*, *Janov*, *Kubov*, *Mackov*, *Markov*, *Matejov*, *Miškov*, *Miškuf*, *Miškuv*, *Pavlov*, *Petruf* a i.

-ovie, -ove, -oje, -eje, -é: Na strednom a západnom Slovensku sa častejšie tvorili priezviská vyjadrujúce synovský vzťah, vlastne príslušnosť k rodine ako celku. Tvorili sa príponami *-ovie, -ove, -oje, -eje, -é* na strednom Slovensku a príponami *-oviech, -ových, -ejech, -ech, -ch* a *-ú* na západnom Slovensku. Tieto prípony sa formovali v slovenských nárečiach zo staršej formy *-ovic*, ktorá sa v priezviskách zachovala dodnes, kým ostatné novšie prípony sa používajú v nárečiach aj v apelatívnych konštrukciách vyjadrujúcich príslušnosť k rodine ako celku. Takto vznikli priezviská, ako sú *Jakubovie; Ďurove, Jakubove, Macove, Michalove, Mišove, Števove; Ďureje, Fereje, Filipeje, Jankeje, Jakubeje, Maťašeje, Michaleje, Miškeje, Mišeje, Ondrišeje, Paukeje, Pavleje, Petreje, Valenteje; France, Maťaše, Michale, Pavle, Valente* a i.

-oviech, -ových, -ejech, -ech, -ch: Priezviská s príponami *-oviech, -ových, -ejech, -ech, -ch* naznačujú západoslovenský pôvod, napr. *Balažoviech, Lackoviech, Matúšoviech, Paľoviech; Jankových, Jurových, Mackových, Martinkových, Matúšových, Michalových, Mišových, Šimkových, Ščevovich, Tomášových; Jankejech, Macejech, Benech, Ďurkech, Ďurech, Dzurech, Ferech, Janech, Jankech, Jurech, Jurkech, Macejech, Marcinkech, Markech, Mičech, Michalech, Mišech, Miškech, Ondrejech, Palkech, Pavlech, Petrech, Tomášech, Jančich* a i. Priezvisko s príponou *-ú* signalizuje pôvod zo Záhoria (alebo z Moravy), napr. *Francú, Jankú, Kašparú, Kubú, Pavlú, Tomkú, Tomšú* a i. Priezviská týchto typov (okrem priezvisk s príponou *-ú*) sa však na rozdiel od adjektív v apelatívnych privlastňovacích konštrukciách skloňujú a prechylujú ako ostatné slovenské priezviská (*Jankovýcha, Ščevovicha, Jankecha, Petrecha, Balažoviechová, Balažoviechovej, Petrechová, Petrechovej* a pod.). Priezviská s príponou *-ú* sa neskloňujú a neprechylujú.

-ovic, -ovič, -ič: Osobitný zreteľ zasluhujú priezviská s príponami *-ovic, -ovič* a *-ič*. Prípona *-ovic* je starobylá, tvorili sa ňou privlastňovacie prídavné mená vyjadrujúce príslušnosť k rodine ako celku, no už sa ani v nárečiach nepoužíva, zachovala sa iba vo viacerých priezviskách osôb pochádzajúcich najmä z južnej časti stredného Slovenska a zo stredoslovensko-západoslovenského pomedzia, napr. *Bartovic, Markovic, Matušovic, Mičkovic, Mišovic, Paukovic, Šimovic, Šinkovic* a pod. Priezviská tohto typu sa väčšinou preformovali na priezviská s príponou *-ovič*, ktorá takisto vyjadrovala

príslušnosť k rodine ako celku, ale nemá v slovenčine paralelu v apelatívnych konštrukciách, preto sa priezviská s touto príponou často pokladajú za južnoslovanské. Na západné Slovensko sa totiž dostalo veľa priezvisk s príponami *-ovič* a *-ič* chorvátskou kolonizáciou v 16. storočí, takže (najmä medzi neodborníkmi) sa udržuje mienka, že priezviská s príponou *-ovič* jednoznačne signalizujú chorvátsky pôvod svojich nositeľov. Je to však iba čiastočná pravda, lebo iba časť z nich nie je slovenského pôvodu a takýto spôsob tvorenia nebol a nie je slovenčine cudzí. Priezvisk s príponou *-ovič* je na Slovensku veľa: *Adamovič, Antalovič, Apalovič, Balažovič, Baranovič, Bartakovič, Benkovič, Blaškovič, Boledovič, Demovič, Ďurikovič, Ďurkovič, Ilkovič, Jakabovič, Jančovič, Janikovič, Jankovič, Jozefovič, Karovič, Kubovič, Lackovič, Lukačovič, Machovič, Martinovič, Matušovič, Mikušovič, Miškovič, Onderkovič, Ondrovič, Palkovič, Pavlovič, Petrovič, Prokopovič, Stachovič, Šimonovič, Štefanovič, Šteflovíč, Tomašovič, Tomovič, Urbanovič, Valentovič, Vanovič, Vaškovič* a i.

Tvorenie priezvisk z mien príponami *-ič, -čič* nie je však v slovenčine veľmi časté a v priezviskách, ako sú *Jakabčič, Markušič, Stančič, Šimončič, Urbanič* a i., možno vidieť skôr chorvátsky pôvod.

* * *

Domáce podoby mien a z nich prínená priezviská, ktoré pôvodne mohli vyjadrovať aj synovský vzťah, sa v slovenských nárečiach tvorili aj mnohými ďalšími príponami. Z neutrálnych základných slovenských aj inojazyčných podôb mien, zo skrátených a domácych podôb mien sa priezviská tvorili najmä príponami *-o, -ko, -čo, -co, -ec, -ik, -čik, -ák/-iak, -ek, -ček/-čok/-eček, -ač/-áč/-iač, -ič, -aj, -ej, -al, -an, -áň, -ian/-iaň, -eň, -on/-oň, -ún/-úň, -as, -es, -is, -us, -áš, -eš, -iš, -oš, -uš, -ať, -át, -ot, -út, -och, -uch/-úch, -or, -úr*.

-o: Priezviská zakončené samohláskou *-o* vznikli zo skrátených domácich podôb mien, napr. *Ambro, Barto, Beňo, Blažo, Cipro, Daňo, Demo, Fabo, Fedo, Fero, Fico, Filo, Fraňo, Galo, Gažo, Grešo, Handzo, Ihnaťo, Klimo, Laco, Lavro, Macho, Meľo, Miko, Mišo, Mitro, Ondro, Ondo, Oňo, Pacho, Paľo, Pavlo, Pecho, Peťo, Petro, Stano, Stašo, Šabo, Šebo, Šimo, Timo, Tomo, Vacho, Valo, Vaňo, Vavro, Žigo* a i.

-ko: Priezviská s príponou *-ko* vznikli zo základných aj z domácich podôb mien, zdrobňujúcou príponou sa, podobne ako pri iných takýchto

príponách vyjadroval pôvodne synovský vzťah (nemalo by sa tu hovoriť o „zdrobnených“ priezviskách), napr. *Adamko, Balko, Bartko, Benko, Blažko, Danko, Davko, Demko, Fecko, Fed'ko, Fedorko, Ferko, Ficko, Filipko, Franko, Galko, Greško, Hricko, Ihnatko, Il'ko, Jacko, Janko, Jusko, Klimko, Kubko, Lacko, Lavko, Lukáčko, Macko, Macejko, Marko, Onderko, Ondrejko, Palko, Paško, Pavelko, Piško, Pročko, Stanko, Staško, Šimko, Števko, Timko, Tomko, Valko, Vanko, Vasilko, Vaško, Vencko, Vojtko* a i. Takýto synovský vzťah vyjadrujú aj priezviská utvorené príponou *-ko* z iných rozličnými príponami utvorených domáckych podôb mien a prímien, napr. *Jakubisko, Klimčisko, Michalisko, Petrisko, Stanisko, Šimčisko, Štefanisko, Timčisko, Valisko; Andraško, Juraško, Matiaško, Petraško, Meliško, Lauroško; Elečko, Ilečko, Jacečko, Jurečko, Palečko, Tomečko, Vasilečko, Mižičko, Vojtičko, Eštočko, Fedoročko, Janočko, Šimočko, Timočko; Fecenko, Fedorenko, Jacenko, Jurčenko, Jurenko, Pavlenko, Petrenko, Savčenko, Vasilenko, Štefunko* a i.

-čo: Priezviská tohto typu vznikli zo základných i zo skrátených podôb mien, napr. *Adamčo, Benčo, Dančo, Davčo, Ďurčo, Fabčo, Fedorčo, Ferčo, Gabčo, Ivančo, Jančo, Jurčo, Klimčo, Lenčo, Martinčo, Ončo, Pavčo, Semančo, Timčo, Tomčo, Vančo* a i.

-co: Na východnom Slovensku sú dosť časté aj priezviská utvorené príponou *-co*, utvorené z neutrálnych základných i zo skrátených podôb mien, napr. *Andrejco, Bauco, Fedorco, Ihnatco, Ivanco, Janco, Michalco, Šimco, Štefanco, Vasilco* a i.

-ec: Synovský charakter majú priezviská z krstných mien s príponou *-ec*, ktoré sa vyskytujú na celom slovenskom jazykovom území, napr. *Adamec, Ďurec, Eštvanec, Filipec, Gašparec, Gregorec, Ištvanec, Janec, Janošec, Jurec, Kubec, Matejec, Martinec, Michalec, Mikulec, Milec, Ondrejec, Pavlec, Štefanec, Tomašec, Urbanec, Janošec, Mikulec* a i., utvorené zo základných i z domáckych podôb mien.

-ík, -čík: Príponu *-ík* majú najmä synovské priezviská, priezviská utvorené zo základných i zo skrátených a iných domáckych podôb mien pre synov, napr. *Adamík, Balážik, Barčík, Bartoník, Beník, Brožík, Ďurík, Dzúrik, Eliášik, Eštvaník, Fabík, Fedík, Fedorík, Gáborík, Gábrik, Gálik, Gašparík, Gažík, Gálik, Grešík, Ihnacik, Janík, Jašík, Jurík, Kazík, Kristofík, Kubík, Lacík, Lavčík, Lavrik, Lazorík, Lukašík, Macejík, Macík, Matejík, Matúšik, Mičík, Michalík, Mikulášik, Mišík, Ondřík, Olexík, Pavlík, Petřík, Romaník,*

Remšík, Staník, Stašík, Šabík, Šandrik, Šebestík, Šebík, Šimik, Šteflík, Števík, Tomášik, Urbánik, Valentík, Vavřík, Venclík, Viceník, Vojtík, Žigmundík; potom priezviská, ako sú *Balejík, Mišianik, Mikulík, Fabsík, Kubašík, Jánošík, Vojtašík, Galatík, Vachalík, Baculík, Hanulík, Vaculík*, a i.

Príponou *-čík* sa tvorili mená najmä vo východnej polovici Slovenska (v niektorých prípadoch môže ísť aj o tvorenie príponou *-ík* z domáckych podôb alebo prímien zakončených príponami *-ko*, *-čo*, alebo *-ec*): *Adamčík, Benčík, Ďurčík, Filčík, Filipčík, Gabčík, Gáborčík, Galčík, Greščík, Ilčík, Ivančík, Jančík, Jenčík, Jurčík, Juščík, Klimčík, Krištofčík, Lavrinčík, Lukaščík, Matejčík, Matuščík, Melicherčík, Michalčík, Ondrejčík, Paučík, Pavelčík, Rafajčík, Rehorčík, Stančík, Štefančík, Štefčík, Tomaščík, Tomčík, Urbančík, Valenčík, Vančík, Vojčík* a i. Príponou *-čík* sú utvorené aj priezviská z iných domáckych podôb mien (alebo prímien), napr. *Ďuriančík, Kubančík, Viciančík; Juraští; Mikulčík, Šimulčík, Palovčík* a i.

-ák/-iak: Synovské priezviská sa tvorili aj príponami *-ák*, *-iak*, napr. *Adamák, Bariak, Barták, Beňák, Beniak, Danák, Fedák, Ferčák, Ignaták, Ihnačák, Jacák, Janák, Jančák, Jozefák, Jurák, Laciak, Macák, Maceják, Marčák, Marták, Martinák, Matušák, Michaliak, Mišák, Ondreják, Palčák, Pašiak, Pavlák, Pavliak, Petrák, Rehák, Sidoriak, Stanák, Šebák, Šebestiak, Šimák, Štefák, Štefaňák, Tomašák, Vanák, Vaščák, Vojčák* a i. Z prímien zakončených na *-čo*, *-ko* sa utvorili priezviská *Adamčák, Andrejčák, Dančiak, Ďurčák, Fedorčák, Filipčák, Juščák, Klimčák, Krištofčiak, Lajčiak, Lazorčák, Matušťák, Ondrejčák, Pavelčiak, Peterčák, Prokopčák, Stančiak, Šimunciak, Vasilčák, Vojčák*. Z iných domáckych podôb mien a z nich utvorených prímien vznikli priezviská *Blahušiak, Kubašák, Vojtašák; Šimulák, Tomkuliak, Blahutiak*.

-ek, -ček/-čok/-eček: Západoslovenskú alebo východoslovenskú podobu majú priezviská utvorené zo základných aj zo skrátených domáckych podôb mien, ako sú *Bartek, Blažek, Ďurek, Fecek, Fedorek, Florek, Francek, Janek, Jozek, Jurek, Klimek, Lacek, Macejek, Macek, Machek, Marcinek, Markusek, Matek, Melek, Michálek, Miklánek, Mikulášek, Mikúšek, Ondrek, Pašek, Pavelek, Petrek, Šebek, Šimek, Šimonek, Štefánek, Štefek, Tomek, Tomášek, Urbánek, Vanek, Vašek, Vavrek, Vojtašek, Vojtek*. Z iných domáckych podôb mien mohli vzniknúť takto priezviská ako *Reháček, Miklánek, Tománek, Melíšek, Ondrušek, Valušek, Jurolek, Miholek* a i.

Najskôr na západnom Slovensku a v severnejších častiach stredného Slovenska mohli vzniknúť priezviská s príponou *-ček*, napr. *Benček, Ďurček, Ferček, Janček, Lauček, Marček, Martinček, Matejček, Stanček, Šimček, Števček* a i. Z mien utvorených inými príponami vznikli takto priezviská *Juriček, Michalíček* a i. V južnej časti stredného Slovenska sa uplatnila prípona *-čok* v priezviskách ako *Gregorčok, Jančok, Kalmančok, Marčok, Šimčok, Urbančok, Zacharčok*. Priezviská s podobou prípony *Janeček, Mareček, Šimeček, Štefeček, Tomeček, Vavreček* vznikli pravdepodobne v najzápadnejšej časti Slovenska na Záhori.

-ač/-áč/-iač, -ič: Týmito príponami sa z krstných mien utvorilo iba niekoľko priezvisk ako *Beniač, Budáč, Budiač, Danáč, Ďuriač, Ďurkáč, Kubač, Gregáč, Jakubáč, Janáč, Macháč, Michaláč, Mikáč, Ondáč, Petkáč*; zriedkavejšie sú priezviská s príponou *-ič*, ako sú *Benič, Ďurič, Gregorič, Michalič, Mikulič, Mikušič, Vojtič*, pri ktorých môže ísť aj o chorvátsky pôvod (pozri pri *-ovič*).

-aj, -ej: Príponami *-aj, -ej* sa priezviská tvorili zriedka, napr. *Balaj, Danaj, Ďuraj, Gabaj, Machaj, Mikulaj, Palaj, Peteraj, Rafaj, Tomaj; Balej, Benej, Kubej, Lukej, Melej, Pavlej, Šebej*. Takto vznikli aj základné slovenské podoby mien *Juraj, Andrej/Ondrej, Bartolomej, Blažej a Matej*.

-al: Zriedkavé sú priezviská utvorené z krstných mien príponou *-al*: *Kubal, Machal, Mital*. Rovnako však vznikla aj neutrálna podoba mena *Michal*.

-an, -áň, -ian/-iaň, -en/-eň, -on/-oň, -ún/-úň: Domácke podoby mien, prímená a priezviská sa tvorili príponou *-an*, a to už z tzv. skrátených mien, z mien, ktoré majú pôvod v starobyľých slovanských zložených osobných menách, napr. *Bajan/Bojan* (z *Bojimír*), *Kajan/Kojan* (*Kojislav*), *Kochan, Stojan* a i. Iba niekoľko takto zakončených priezvisk vzniklo z krstných mien kresťanského typu, napr. *Demán* (z *Demian*), *Filan* (*Filip*), *Kliman* (*Kliment*), *Lukan, Seman* (*Semian*), *Šeban* (*Šebastián*), *Toman* (*Tomáš*) a i. (Priezviská *Čepan* a *Ščepan* sa neutvorili príponou *-an*, sú to nárečové podoby mena *Štefan*.)

Inú pomerne veľkú skupinu tvoria priezviská utvorené príponou *-áň/-iaň*, napr. *Baláň, Brtáň* (pravdepodobne zo staršej podoby mena *Bartolomej Brtomil*), *Gregáň* (*Gregor*), *Juráň, Ďurian* (*Juraj, Ďuro*), *Kubáň* (*Jakub*), *Miklian* (*Mikuláš*), *Pavláň, Petráň, Šabian, Šebian* (*Šebastián*), *Vician*,

Viciaň (Vincent) a i. Príponou *-en/-eň* vznikli z krstných mien priezviská *Pavlen, Vícen* a *Šebeň*. Niekoľko priezvisk sa utvorilo aj pomocou prípony *-on/-oň* a *-ún/-úň*, napr. *Bartoň, Blažoň, Gaboň, Gabroň, Kuboň, Maroň, Maxon* (z *Maximilián*), *Pitroň, Šeboň, Timon, Bohúň, Štefún*.

-as, -es, -is, -us: Niekoľko domáckych podôb mien a priezvisk sa utvorilo príponami *-as, -es, -is* a *-us*, napr. *Klimas, Kubas, Lukas, Mitas, Pavlas, Vojtas; Mikes, Tomes; Andris, Danis, Galis, Jakubis, Janis, Juris, Kubis, Matis, Ondis, Ondris, Pavlis, Valis; Kubus, Ondrus, Pavlus*.

-aš/-áš, -eš, -iš, -oš, -uš: Príponou *-áš* sa tvorili priezviská *Andráš, Matiaš, Danáš, Juráš, Kubaš, Mikláš, Mitáš, Ondriáš, Petráš, Vojtáš*. Neutralizovali sa podoby mien *Jonáš* a *Tomáš*. Prípona *-eš*, ktorá je v priezviskách *Beneš, Demeš, Jakeš, Klimeš, Kubeš, Lukeš, Mareš, Mikeš, Paleš, Prokeš, Šebeš, Tomeš, Valeš*, bola produktívna aj v češtine. Dost' časté sú priezviská s príponou *-iš*, napr. *Beniš, Boldiš, Daniš, Dianiš, Ďuriš, Ferdiš, Floriš, Gábriš, Ivaniš, Janiš, Jendriš, Martiš, Meliš, Ondriš, Pavliš, Remiš, Tomiš, Vališ, Vaniš, Vavriš* a i. Dost' časté sú aj priezviská s príponou *-oš*, napr. *Antoš, Bartoš, Bohoš, Drahoš, Ďuroš, Dzuroš, Gaboš, Jánoš, Jaroš* (z *Jaroslav*), *Juroš, Luboš, Maroš, Meloš, Mikloš, Miloš, Mitoš, Slavoš* a i., ako aj priezviská s príponou *-uš*, ako sú *Ambruš, Antuš, Bartuš, Beňuš, Blahuš, Bohuš, Dzuruš, Fabuš, Greguš, Handzuš* (z *Ján*, nem. *Hans*), *Hrehuš* (*Gregor*), *Jakuš* (*Jakub*), *Jančuš, Jendruš* (*Andrej*), *Jerguš* (*Juraj*), *Kubuš, Lacuš, Macuš, Maruš, Meluš, Miartuš* (*Martin*), *Mikluš, Mikuš, Ondruš, Paluš, Petruš, Rehuš, Rehúš, Tomuš* (*Tomáš*), *Valuš* (*Valentín*), *Vavruš, Vojtuš* a i.

-ať: Prípona *-ať* je v slovenských priezviskách veľmi zriedkavá, napr. *Adamať, Adamčať, Benčať, Jančať, Martinať, Števcľať, Števtľať*. Na Slovensko sa tento typ tvorenia mohol dostať valašskou kolonizáciou.

-át, -ot, -út: Príponami *-át* a *-út* sa tvorili z domáckych podôb mien priezviská *Kubát, Martinát, Palát; Vachot; Blahút, Jašút, Machút, Michút, Mišút, Pašút, Pišút, Šimút, Vachút, Vašút* (z *Václav*).

-och, -uch/-úch: Prípona *-och* sa v priezviskách utvorených z mien vyskytuje iba výnimočne (*Antoch*). Príponu *-uch/-úch* majú priezviská *Andruch, Balúch, Janúch, Jendruch, Macúch, Maťúch, Melúch, Mitúch, Ondruch, Palúch, Valúch*.

-or, -úr: Aj tieto prípony sú v priezviskách z mien veľmi zriedkavé, napr. *Šimor, Gažúr, Mišúr, Palčúr*.

Mnohé súčasné slovenské priezviská majú zakončenie na *-a*, skloňujú sa podľa vzoru *hrdina*. Utvorili sa zo základných i z domáckych podôb mien príponami *-a, -ča, -da, -ka, -la, -na, -ra, -sa, -ša, -ica, -uca, -ada, -uda, -aga, -ega, -iga, -uga, -acha, -ocha, -ucha, -ala, -ela, -ola, -ula/-uľa, -ana, -ena, -ina, -una, -anda, -enda, -inda, -unda, -anga, -inga, -ora, -ura, -ata, -eta/-ieta, -ita, -ota, -uta*.

-a: Niektoré priezviská majú iba prosté zakončenie a či príponu *-a*, napr. *Antala, Beňa, Cipra, Fedora, Fila, Hrica, Jura, Klima, Kuba, Laca, Ludva, Maca, Miča, Mika, Olexa, Onda, Ondra, Petera, Sámela, Šeba, Šebesta, Šima, Toma, Vacha, Valenta, Vicena, Vojta, Zachara, Žiga*.

Ďalšie priezviská sa utvorili príponami *-ča, -da, -la, -na, -ra, -sa, -ša*. Tento typ tvorenia bol však zriedkavý, v priezviskách možno nájsť iba po niekoľko dokladov, napr. *Adamča, Martinča; Benda, Klinda, Michalda, Mišurda, Šimurda, Zacharda; Mikla; Michna, Šimna; Tondra; Greksa, Jursa, Tomsa, Vansa; Mikša, Prokša, Remša, Tomša* a i.

-ka: Priezvisk utvorených príponou *-ka* je naopak veľké množstvo. Utvorené sú zo základných i zo skrátených podôb mien, napr. *Benka, Filka, Ilka, Ivaška, Ivanka, Kubka, Lacka, Lukačka, Martinka, Matejka, Matuška, Mojžiška, Ondrejka, Paška, Peterka, Štefanka, Tomaška, Tomka* a i., ale aj z iných rozličnými príponami utvorených domáckych podôb mien, napr. *Beňačka, Ďuračka, Juračka, Kubačka, Lukačka, Ondračka, Pavlačka; Tomečka, Vašečka; Ďurička, Ivanička, Jakubička, Kubička, Matejička, Michalička, Ondrejička, Pavlička; Ďurajka, Lukajka, Tomajka; Mikulka, Vaculka; Bohunka, Šimurka; Mikeska; Hanuska; Ďuraška, Ivaška, Kubaška; Dianiška, Ďuriška, Gabriška, Imriška, Jamriška, Janiška, Juriška, Martiška, Meliška, Ondriška; Antoška, Ďuroška, Janoška; Andruška, Beňuška, Greguška, Januška, Jančuška, Lacuška, Mikuška, Paluška, Petruška, Valuška, Vavruška* a i.

-ica, -uca: Viaceré priezviská z krstných mien sa utvorili aj príponou *-ica*, napr. *Adamica, Ďurica, Janica, Kubica, Matica, Matušica, Mičica, Michalica, Michnica, Ondica, Palica, Pavlica, Tomica, Valica, Vašica, Vavrica* a i. (Priezviská zakončené na *-ička* sa spracúvajú pri prípone *-ka*.) Priezvisko *Štefuca* ma samo príponu *-uca*.

-ada, -uda: Priezvisko *Beňada* mohlo vzniknúť zo skrátenej domáckej podoby mena *Ben-* pomocou prípony *-ada*, možno však predpokladať aj vý-

chodiskovú formu *Beňad-* s príponou *-a*. Príponou *-uda* boli utvorené priezviská *Mačuda, Mičuda, Mikuda, Paluda, Vachuda*.

-aga, -ega, -iga, -uga: Tieto prípony sa mohli dostať do slovenského jazykového prostredia valašskou kolonizáciou, neprešli slovenským hláskovým vývinom, ktorý by bol zmenil spoluhlásku *g* na *h*. Takto máme pomerne dosť početnú skupinu priezvisk, ako sú *Balaga, Filaga, Halaga, Jurčaga, Meľaga, Mišaga, Paľaga, Šalaga, Tomaga; Bolega, Ivanega, Janega, Macega, Melega; Baliga, Čaniga, Čepiga, Ďuriga, Janiga, Jeriga, Juriga, Lešiga, Mišiga, Ondriga, Paciga, Paliga, Šaliga, Štepigga, Valiga; Mačuga, Matuga, Paľčuga, Paluga* a i.

-acha, -ocha, -ucha: Oveľa menej je priezvisk utvorených z mien pomocou prípon *-acha, -ocha, -ucha*: *Pacacha, Tomacha, Matocha, Mačucha, Matucha, Mitucha*.

-ala, -ela, -ula/-ul'a: Z krstných mien a ich domáckych podôb sa tvorili prímená a priezviská príponami *-ala, -ela, -ula/-ul'a* pomerne často. Tak vznikli priezviská *Benčala, Bucala, Kubala, Macala, Machala, Mitala, Šandala, Šimala, Tomala, Vachala; Jankela, Kubela, Mikela, Šebela; Jankola; Bartula, Fabuľa, Gabuľa, Jančula, Jankula, Macuľa, Matula, Mikula, Rehula, Šimula, Štefuľa, Timuľa, Tomula, Vacula*.

-ana, -ena, -ina, -una: Niekoľko príkladov priezvisk utvorených z mien sme našli aj na prípony *-ana, -ena, -ina, -una*: *Ďurana, Mitana, Tomana; Kubena, Lacena; Ďurina, Jančina, Janičina, Jurina, Kubičina, Kubina, Lacina, Mitošina, Mitrina, Štefčina; Mituna, Vachuna*.

-anda, -enda, -inda, -unda: Priezvisk utvorených týmito príponami je iba niekoľko: *Galanda, Kubanda; Mikenda, Pavlenda; Ďurinda, Dzurinda, Mikunda*.

-anga, -inga: Priezviská s príponami *-anga, -inga* sme našli iba dve: *Macanga, Mačinga*.

-ora, -ura: Oproti jedinému priezvisku s príponou *-ora* (*Šebora*) je však celý rad priezvisk utvorených z mien príponou *-ura*, napr. *Fecura, Gabura, Jancura, Jančura, Jandura, Jankura, Macura, Mačura, Machura, Mikura, Mišura, Mitura, Stachura, Šimura, Štefura, Vančura, Vaščura* a i.

-ata, -eta/-ieta, -ita, -ota, -uta: Pomerne veľkú skupinu tvoria priezviská utvorené zo skrátených podôb krstných mien príponami *-ata, -eta/-ieta, -ita, -ota, -uta*, napr. *Beňata, Bohata, Galata, Janata, Jenata, Jonata*,

Kubata, Machata, Michata, Milata, Šabata, Šalata; Mičeta, Mičieta, Michita, Mikita, Mojžita, Štepita; Janota, Machota, Melota, Mikota, Milota; Blahuta, Drahuta, Mičuta, Mišuta, Vašuta a i. Takto sa tvorili aj skrátené podoby predkresťanských mien *Bohuta, Kojata, Trebata*, utvorených zo starobylých slovanských zložených osobných mien typu *Bohuslav, Bohumír; Koj(i)slav, Treboded* a pod.

* * *

Napokon treba povedať, že najviac latinských podôb priezvisk vzniklo z latinských a polatinčených foriem krstných mien. Sú to priezviská ako *Adamus, Erazmus, Fabricius, Felix, Gabriel, Gallus, Jakobeus, Jonas, Karolus, Klemens, Kozmas, Lichardus* (←*Richard*), *Markus, Martinus, Mathias, Michalus, Mojzes, Pavlus, Petrus, Prokopius, Rafael, Rafajdus, Viktorius* a i.

Priezviská „synovského“ modelu, ktoré vznikli z genitívu otcovho mena sú napr. *Adami, Adamy* (písanie *-i* alebo *-y* nie je rozhodujúce, *-y* sa písalo aj namiesto latinského zakončenia *-ii*), *Alberti, Alexy, Ambrózy, Antoni, Augustini, Blazii, Danielis, Davidis, Egidy, Fabini, Fabrici, Filippi, Francisci, Jakobei, Jakoby, Jozefy, Jozefini, Klementis, Laurenci, Marci, Marcelli, Martini, Michaeli, Paulini, Prokopii, Rafaelis, Samuelis, Stefani, Šimoni, Valentini, Viktory* a i.

Iným typom tohto modelu sú priezviská *Abrahamides, Andreides, Bartolomeides, Dragonides, Gašparides, Ivanides, Johanides, Lotharides, Martinides, Mateides, Michalides, Nikolaides, Rafaides, Simonides, Štefanides, Zacharides* a i.

Pravda, aj z latinských mien sa tvorili synovské priezviská aj domácimi príponami, napr. *Galúsek, Markúsek, Martinusík, Pavlusík* a i.

Napriek tomu, že sa prakticky všetky krstné mená mohli stať aj prímenami a priezviskami, bol ich výber cirkvou, spoločnosťou a zvyklosťami obmedzený. A práve preto sa pri vzniku priezvisk uplatňovalo toľko rozmanitých prípon. Význam prípon sa časom formalizoval. Navyše počet súčasných priezvisk zvyšuje aj ich pravopisná a grafická stránka svojou rozlišovacou funkciou.

Milan Majtán

ROZLIČNOSTI

O termíne doba gélového stavu

Približovanie (aproximácia) slovenských noriem k európskym a svetovým normám otvára viac priestoru na samostatné rozhodovanie o pomenovaní, ako sa na prvý pohľad zdá a ako sa to v praxi využíva. Súvisí to s tým, že väčšina noriem sa prekladá z cudzích jazykov a pri úzkostlivom rešpektovaní cudzej predlohy sa často zabúda, že jestvuje aj slovenská terminológia konkrétneho odboru. Inými slovami zabúda sa na substitúciu termínov pri prekladaní odborných textov, akými normy nepochybne sú, a radšej sa nepotrebné a často aj neadekvátne prekladá. Ukáže nám to krátka analýza termínu, ktorý sa dostal do návrhu prekladu európskej technickej normy STN EN 14618 Konglomerovaný kameň. Ide o termín *doba gélového stavu*.

Skúmaný termín je preklad, presnejšie pokusom o preklad anglického termínu *gel time*, resp. nemeckého *Gelzeit*. Neprihodí nám tu analyzovať ani posudzovať cudzojazyčné termíny. Možno však predpokladať, že sú skôr skratové a nepresné ako presné a výstižné. Predpoklad opierame o definíciu týchto termínov sformulovanú (preloženú do slovenčiny) takto: *doba potrebná na zmenu tekutej živice na netekutý gélový stav*. Definícia je veľmi závislá od predlohy, na čo poukazuje nie dost' výstižné spojenie slov *netekutý gélový stav*. Napriek istej ťažkopádnosti je z definície zrejmé, že ide o pomenovanie procesu, a nie stavu: tekutá živica sa mení na gél. V istom stave je až zmenená živica. Z toho možno usúdiť, že z logického spektra pomenúvaného pojmu ako významné znaky treba v termíne zachytiť po 1. časový priestor vhodný na realizáciu istého procesu a po 2. pomenovať procesnosť.

Na zachytenie prvého znaku sa použilo slovo *doba*, pravda, vhodnejšie by bolo slovo *čas*. Na zachytenie druhého významného znaku treba použiť nedokonavé sloveso, resp. slovesné podstatné meno utvorené od takého slovesa. Musí to byť sloveso utvorené od prídavného mena, ktorého od-

vodzovacím základom je podstatné meno *gél*. Slovník slovenského jazyka ani Krátky slovník slovenského jazyka také slovo nezaznamenáva, ale jeho utvorenie odvodzovacími krokmi podľa modelu slovotvorného reťazca podstatné meno → prídavné meno → sloveso je nielen jednoduché, ale aj veľmi produktívne, pričom niektoré takto utvorené slovesá majú hľadaný význam „meniť sa na to, čo pomenúva podstatné meno“. Napr. *kost' – kostnatý – kostnatieť*, *drevo – drevnatý – drevnatieť*, *chlp – chlpatý – chlpatieť*, a teda aj *gél – gélovatý – gélovatieť*. O potenciálnej podobe *gélovieť* zapadajúcej do reťazca *gél – gélový – gélovieť* treba povedať, že formantom *-ieť* sa tvoria aj slovesá s iným významom ako „meniť sa na“ (porov. slovesá *mocieť*, *hrdzavieť*, *chudobnieť* atď.); v ich významovej štruktúre prevláda sémantický príznak „stávať sa“ nad príznakom „meniť sa“).

Na záver: Namiesto sporného termínu *doba gélového stavu* odporúčame zaviesť niektorý z týchto termínov: *čas gélovatenia*, *priebeh gélovatenia*.

Ivan Masár

SPRÁVY A POSUDKY

Nová dvojjazyčná príručka o britskej civilizácii

[PICKARDOVÁ, Sarah: Britská civilizácia, Bratislava: Mladé letá 2005. 424 s.]

V sérii dvojjazyčných príručiek *Jazyky pre všetkých* prednedávnom vyšla ďalšia praktická publikácia s názvom *Britská civilizácia* od autorky Sarah Pickardovej, mimoriadnej profesorky britských reálií na Univerzite Paríž III – Nová Sorbona. Príručku z anglicko-francúzskeho originálu preložili Ema Dražkabová a Peter Dražkaba. Rok vydania anglicko-francúzskeho originálu nie je v jeho slovenskom preklade uvedený.

Nová príručka je určená predovšetkým študentom stredných a vysokých škôl, ale i širokej verejnosti, všetkým záujemcom o štúdium angličtiny a života v Spojenom kráľovstve Veľkej Británie a Severného Írska, o túto multikultúrnu a multikonfesionálnu spoločnosť, o jej históriu a súčasnosť. Knižka poskytuje ucelený obraz a skvelý prehľad o britskej civilizácii v najširšom meradle. A čo je skutočne osožné a neoceniteľné: všetky informácie sú na ľavej strane knihy po anglicky a zrkadlovo na pravej strane v slovenskom preklade. Publikácia predpokladá čitateľa, ktorý má všeobecný záujem o Spojené kráľovstvo, lebo jej dvadsať kapitol obsahuje podrobné informácie o všetkých oblastiach života, počnúc vlajkami a štátnymi sviatkami, prírodou a podnebím, históriou, obyvateľstvom, jazykmi, ústavou, politickými stranami, vládou, parlamentom, legislatívou, zdravotníctvom, školstvom, volebným systémom, médiami a končiac športom, váhami a mierami. Jednotlivé kapitoly predstavujú samostatné celky, čitateľ si sám môže určiť, čo chce nastudovať, o čom potrebuje mať prehľad, teda nemusí čítať príručku od začiatku do konca v tom poradí, ako nasledujú za sebou jej kapitoly.

Na konci publikácie je chronológia najdôležitejších udalostí v Spojenom kráľovstve od čias druhej svetovej vojny dodnes. Osobitnú časť tvorí

Anglicko-slovenský slovníček (52 s.), zoznam tabuliek a obrázkov a anglický a slovenský register.

Publikácia spracúva témy zo všetkých oblastí, ale uvádza aj dokumenty, napríklad o výsledkoch volieb, štatistické výkazy, umožňuje pohľad do celkovej štruktúry spoločnosti, kde tradične a dlhodobo vládne poriadok a právo, kde sa panovníci a vlády starajú nielen o seba, ale aj o ľud, a to v zlepšovaní podmienok v zdravotníctve, školstve, v dôchodkovom zabezpečení, pričom nezabúdajú ani na mladé rodiny a starých občanov. Túto príručku by mali preštudovať aj naši politici, ktorí majú v rezorte blahobyt národa. Je to veľmi poučná knižka, lebo sú v nej vyriešené problémy podobné tým, s ktorými sa my oneskorene – a zatiaľ bezvýsledne – pasujeme.

Obsah a zámer príručky možno len pochváliť, no nás zaujal najmä slovenský preklad, a to z jazykovej stránky. Prekladať realie, kde všetko musí byť precízne formulované, nie je nenáročná úloha. Vcelku prekladatelia zvládli túto úlohu natoľko, že slovenský text je zrozumiteľný, číta sa dobre a plynulo. Hľadali sme v tiráži meno jazykového redaktora alebo korektora, ale v knihe sa neuvádza. Pravdepodobne okrem prekladateľov už nikto nezredigoval slovenský preklad, len tak si možno vysvetliť, že v slovenskom texte ostali nedôslednosti, chyby a prehrešky proti kodifikovanej pravopisnej norme, ktoré úplne zbytočne znehodnocujú takúto cennú informatívnu príručku.

Kde-tu sa zdá, že preklad sa robil aj prostredníctvom češtiny (napríklad používaním anglicko-českého slovníka), a preto do slovenského textu prenikli aj nespisovné slová (najmä bohemizmy, napríklad: *celkom* (s. 163, 164, 165, 166 atď.) namiesto *spolu*; *obnos* (s. 103) namiesto *suma*; *lpejú* (s. 225) namiesto *lipnú*; *vytrvale* (s. 241) namiesto *vytrvalo*; *Celsius* (s. 342, 343) namiesto *Celzsius*; *dopad* (s. 41) namiesto *dosah*; *vo vnútri* (s. 219 atď.) namiesto *v* alebo *vnútri*. V celom slovenskom preklade rušivo pôsobí nadmerné a výlučné používanie knižnej príslovky *obvykle* (s. 135, 141, 159, 177, 205, 207, 211, 255, 257, 271 atď.) namiesto slov (alebo aspoň striedavo so slovami) *zvyčajne*, *obyčajne*. Podobne ruší časté použitie častice *tiež* na miestach, kde patrí slovo *aj* alebo *i* (s. 211, 227). Značka slova *meter* je v slovenčine *m* (bez bodky), prekladatelia ho však píšú dôsledne a chybné s bodkou: *m.* (s. 25, 27, 29). V celom preklade sa nedôsledne uvádza slovo *koruna*, striedavo s veľkým alebo s malým začiatočným písmenom s význa-

mom „kráľovstvo“ (s. 77, 83, 95, 293, 297, 309, 311 atď.). Trojako sa uvádza názov tej istej politickej strany: *Liberálnodemokratická strana* (s. 171, 177, 201, 203), *Liberálno-demokratická strana* (s. 166) a *Liberálno demokratická strana* (s. 175).

V preklade sa našli i vecné chyby, asi len z nepozornosti, a to na s. 45, kde namiesto roku 1981 je chybné rok 1891, a na s. 321, kde anglický text je: *during the late 1970s* a slovenský preklad znie: koncom 90-tych rokov. Chyby ostali aj v slovoslede, samozrejme, pod vplyvom anglického originálu (s. 193, 217, 221, 223, 297 atď.), kde sa zväčša v oznamovacej vete zamieňa miesto podmetu a prísudku. Neprijemnou chybou, žiaľ, dosť často, je nesprávne používanie predložiek *vd'aka*, *kvôli*, *pre* a *na*; na ilustráciu uvedieme príklady zo s. 277: *vd'aka* ich škandalóznemu obsahu, správne: *pre* ich škandalózný obsah; zo s. 285: *vd'aka* nízkej volebnej účasti, správne: *pre* nízku volebnú účasť; zo s. 55: veľký počet ľudí *pre* nekvalifikované práce, správne: *na* nekvalifikované práce. V celej publikácii sa nesprávne používa čiarka pred *atď.* (po výpočte) a pred *alebo* (s. 93, 137, 139, 149, 159, 193, 217, 219, 267, 277, 279, 281, 289; 99, 153). Nepôsobia dobre ani chyby typu *predať* (namiesto *odovzdať*) a *prehlásiť* (namiesto *vyhlásiť*), byť *mimo* práce (namiesto *bez práce*), *zdravotný* personál (namiesto *zdravotnícky personál*), *korešpodencia* (namiesto *korešpondencia*), *enviromentálny* (namiesto *environmentálny*), *idea* (namiesto *idea*), *nástupnictvo* (namiesto *nástupníctvo*), *naviazanosť* (namiesto *nadväznosť*), *kontraverzný* (namiesto *kontroverzný*), *kvázi autonómny* (namiesto *kváziautonómny*), *bezprostredne na to* (namiesto *nato*), *odpočiatku* (namiesto *odzačiatku*). Dosť často nájdeme v knižke chybné delenie slov, zle pôsobia najmä prípady, keď sa delí nedeliteľné *dz*, ako *med-zi* (s. 75, 183, 281 atď.), *zavád-zať* (s. 181), predponové slovesá a zložené slová sa spravidla nedelia na správnom mieste. V publikácii ostali aj tlačové chyby: *štátné* (s. 21), *Shakespera* (s. 21), *pčtom* (s. 247), *ma* (s. 253), *zásadam* (s. 313), *Spojenám* (s. 333) atď.

V celej publikácii je neprehľadný chaos v preklade anglických slov *national* – *nationalisation*, a to striedavo ako *štátny* – *zoštátnenie* alebo *národný* – *znárodnenie*. Tá istá udalosť alebo ten istý výraz sa na rôznych miestach prekladá dvojako, napríklad *the national flag* je raz *národná*, inokedy *štátna vlajka* (s. 17), *national day* – *národný* aj *štátny sviatok* (s. 20, 21, 22, 23), *public holiday* a *bank holiday* takisto preložili ako *bližšie neurčený štátny*

sviatok (s. 20 – 21). Preto sa mohlo stať, že na s. 21 v 2. odseku je veta: *Štátnym sviatkom Anglicka je 23. apríl, deň svätého Juraja, patróna krajiny*. Na tej istej strane, v 4. odseku čítame vety: *Sviatok sv. Juraja oslavuje iba malý počet ľudí. Nie je ani štátnym sviatkom*.

Pri hľadani slovenských ekvivalentov anglických pomenovaní reálií prekladatelia sa asi dostávali do ťažkej situácie, lebo ich riešenia sú často diskutabilné a netransparentné. Vidno to na anglickom slove *peer* a preklade *pair*. Akú úlohu tu zohrala francúzština? Ako by to malo byť v slovenčine? Našinec to možno dá do súvisu s *au pair*, čo by však nebolo vhodné. Prekladatelia niektoré reálie nepreložili, ale ich dali v slovenskom kontexte do úvodzoviek.

Anglicko-slovenský slovníček na konci publikácie by si zaslúžil osobitnú recenziu, či skôr analytickú kritiku. Po prvé, neharmonizuje s ostatným textom publikácie, asi ho robil niekto iný a neporovnával so slovenským prekladom. Celé spracovanie slovníčka svedčí o tom, že jeho spracovateľ nepozná slovníkovú prácu. Nejednotnosť, nedôslednosť, nepresnosť a neodbornosť, to sú charakteristické znaky tohto slovníčka. Najmä keď je určený predovšetkým študentom, nemožno takúto prácu považovať za serióznu. Ba práve preto nie, že na tom vyrastá mladá generácia. To bol dobrý priestor na poznámky, vysvetlivky, ktoré sa nedali dať do základného textu, žiaľ, táto možnosť sa nevyužila.

Ešte sa treba zmieniť o typografickej stránke publikácie. Bohatá variabilita typov písma a rôznosť počtu riadkov na fixovaných dvojstranách značne sťažili členitú úpravu knihy. Nedobre volené typy, najmä polotučného písma, majú za následok, že diakritika často splýva s písmom predchádzajúceho riadka alebo s nasledujúcim písmenom (napríklad *l'* a dĺžeň na *EÚ*). Takisto indexové čísla sú neprimerane veľké, zasahujú do predchádzajúceho riadka. Tieto nedostatky mohol odstrániť kvalifikovaný redaktor. Škoda, že našim vydavateľstvám čoraz menej záleží na tom, aby ich publikácie boli na primeranej jazykovej aj typografickej úrovni. Kultúrnosť však ostáva stálou požiadavkou inteligentného človeka. Jazyková negramotnosť v materinskej reči, nevšímavosť k jej zákonitostiam a pravidlám, kodifikovanej norme je neodpustiteľná, svedčí o nekultúrnosti nositeľa jazyka, ale nelichotivo vypovedá aj o jeho charaktere a postoji k životu, spoločnosti i svetu.

Edita Chrenková

SPYTOVALI STE SA

O slovese auditovať. – Do jazykovej poradne Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV sme dostali otázku, či je sloveso *auditovať* správne a či sa môže používať v odborných textoch. Tu je naša odpoveď:

Sloveso *auditovať* sa neuvádza ani v najnovších vydaniach základných kodifikačných príručiek, ako sú Pravidlá slovenského pravopisu (3. vyd. z roku 2000) a Krátky slovník slovenského jazyka (4. vyd. z r. 2003), lebo ide o nové slovo. Je však pravidelne utvorené od podstatného mena *audit*, ktoré má podľa citovaného slovníka základný význam „overenie správnosti účtovnej uzávierky povolanou osobou, inštitúciou“ a ktoré sa používa napríklad v spojeniach *vykonať audit*, *vykonávať audit*. Novšie sa jeho používanie z finančnej oblasti rozšírilo aj do ďalších oblastí, takže dnes má aj význam „preverovanie, preverenie stavu niečoho, napr. podniku, organizácie a pod., z hľadiska schopnosti plniť vymedzené úlohy či funkcie“, napr. *audit výrobných podnikov*, *audit knižníc*, *audit výkonnosti*. Okrem toho sa podstatné meno *audit* používa aj vo význame „audítorská správa“.

Sloveso *auditovať* je utvorené príponou *-ovať*, ktorou sa často tvoria slovesá so všeobecným významom „robiť, urobiť to, čo vyjadruje odvodzovací základ vyjadrený podstatným menom“, napr. *adaptovať*, *kontrolovať*, *modelovať*, *plánovať*, *registovať*. Ide vlastne o slovo vzniknuté univerbizáciou (zjednoslovnovaním) z dvojslovného spojenia *vykonať audit*, resp. *vykonávať audit*. Z odborných textov máme doložené aj takéto spojenia so slovesom *auditovať*: *auditovať účty*, *auditovať zdroje*, *auditovať dodávateľsko-odberateľské vzťahy*. Z istej slovenskej technickej normy sme si zasa poznačili tieto vety: *Tam, kde zistenie nezhôd či odchýlok spochybňuje zhodu laboratória s jeho vlastnou politikou a postupmi alebo zhodu s touto medzinárodnou normou, laboratórium musí zabezpečiť, aby sa príslušné oblasti činnosti čím skôr auditovali v súlade s čl. 4.13. – Tieto audity musia vykonávať vyškolení a kvalifikovaní pracovníci, ktorí sú, ak to prostriedky dovoľia, nezávislí od činnosti, ktorá sa má auditovať*. Ako sme sa mali možnosť presvedčiť, sloveso *auditovať* sa z odborných textov dostáva už aj do

publicistických textov. Možno ešte doplniť, že sloveso *auditovať* už zachytáva najnovšie vydanie Slovníka cudzích slov z r. 2005, ktorý je preložený z češtiny.

Stručne na záver: Sloveso *auditovať* je utvorené v súlade so slovtvornými postupmi platnými v spisovnej slovenčine. Je to obojvidové sloveso, t. j. nedokonavé aj dokonavé, a má význam „vykonávať, vykonať audit“. Proti jeho používaniu najmä v odborných textoch nemožno mať námietky.

Matej Považaj

Z NOVÝCH VÝRAZOV

Z rukopisu pripravovaného Slovníka súčasného slovenského jazyka (30)

hovor -ru L -re pl. N -ry m.

1. zhováranie sa dvoch al. viacerých osôb, hovorenie; syn. rozhovor: *tichý, hlasný, tlmenný hovor; veselý hovor žien; hovor zmlkol; pustiť sa s niekým do hovorů; nie je mi do hovorů* nechce sa mi rozprávať; *Od cesty dolieha šum a hovor.* M. Rázusová-Martáková; *Onemel, hoci predtým nikdy nestrácal nič hovorů.* P. Zván

2. telefonické spojenie; telefonát z pevnej linky al. z mobilného telefónu: *priať, uskutočniť, skončiť hovor; miestny, medzimestský, medzinárodný hovor; zmeškaný hovor; hovor na účet volaného; hovor do mobilnej siete; pridržanie, presmerovanie, blokovanie hovorů v mobilnej sieti; skupinový (konferenčný) hovor* súčasné spojenie jedného aktívneho účastníka s ďalšími účastníkmi komunikácie, pričom sa všetci môžu počuť a komunikovať; *máte u nás súrny hovor; mal som tri hovory s Prahou; Za každý hovor hádže do bakelitového prasiatka korunu.* V. Bednár

hovorca -cu pl. N -covia m.

kto hovorí za niekoho, za istú skupinu ľudí a ich záujmy; syn. (prv) tlmočník, tlačový tajomník: *tlačový hovorca* kto predstavuje príslušnú organizáciu verejnosti, médiám a spravodajským agentúram; *hovorca prezidenta; hovorca vlády; hovorca Ministerstva financií Slovenskej republiky; tlačový hovorca Svätej stolice; rozhovor s hovorcom Národnej banky Slovenska; vyjadrenie hovorcu petičného výboru; vymenovať niekoho za hovorcu úradu premiéra; predstaviť nového hovorcu strany; komunikovať s novinármi prostredníctvom hovorcov; Majú hovorcovia hovorcov?* Pč 1999

hovorkyňa -ne -kýň ž.

hovorkyňa mesta; hovorkyňa mimovládnych organizácií

hovorcovský -ká -ké príd.

súvisiaci s hovorcom, človekom, ktorý hovorí za niekoho al. za istú skupinu ľudí: **hovorcovské** miestečko; **zriaďovanie nových hovorcovských postov** Pd 1993; **Hovorcovská stolička opäť žíva prázdnotou**. Inet 2002

hovorit' -rí -ria hovor! -ril -riac -riaci -rený -renie nedok.

1. vyjadrovať myšlienky artikulovanou rečou; syn. rozprávať: **dieťa začína hovorit'**; **hovorenie robí chorému problémy**; **hovorit'** nahlas, potichu, zreteľne; **hovorit'** úprimne, rozumne, presvedčivo; **hovorí** povýšene; **hovorí** zo srdca, z duše úprimne; **hovorit'** po slovensky; **nauč sa hovorit'** spisovne; **hovorí** niekoľkými jazykmi ovláda ich; **hovorí** s cudzím prízvukom; často **hovorí** zo sna; **hovorená** podoba spisovnej slovenčiny; neos. *Vždy, keď sa v hrdle kvapka slzy vzpriechi, vždy sa nám ťažko hovorí*. M. Rúfus

lexikalizované spojenie **nič nehovoriace** slová, frázy, gestá prázdne, neúprimné

2. (čo; o kom, o čom; bezpredm.) rečou dávať na vedomie; syn. rozprávať, vravieť; op. mlčať: **hovorit'** pravdu, nezmysly; často **hovorí** o deťoch; **hovorit'** o problémoch, o politike; **dlho so mnou hovoril**; **kedy môžem s vami hovorit'**? **prečo nič nehovoriš?** **hovorí sa**, že... ľudia vravia, povráva sa; **zlé jazyky hovoria**, že... v článku sa **hovorí** píše; **Hrozilo**, že ho oblečú do zeleného mundúra, **ale hovoril** si: **čím skôr, tým lepšie**. D. Dušek

3. vyslovovať svoju mienku; syn. vravieť: **čo na to hovoríš?** **začalo sa o ňom viac hovorit'**; **nehovorí** za seba nevyjadruje svoje vlastné myšlienky; **Hovorilo sa** o ňom ako o povýšenom, odmietavom človeku. M. Urban; *Vzniká obava, že raz v slabej chvíli začne hovorit'*. J. Papp; pren. *ľudová múdrosť hovorí* vyjadruje

4. mať prejav (ako rečník a pod.); syn. rečniť: **hovorit'** na verejnosti; **hovorit'** do mikrofónu; **hovorit'** v rozhlase, v televízii; **hovorit'** v mene všetkých autorov slovníka; *Štúr hovoril v pléne päťkrát*. Slovensko 1; *Ticho, ide hovorit' veliteľ*. V. Mináč

5. (o veciach a javoch) stávať sa dôkazom niečoho, poskytovať dôkaz o niečom; syn. prezrádzať, svedčiť: **obrazy hovoria** o jeho talente; **oblečenie hovorí** o jej vkuse; **činy hovoria** za nás; **mnoho faktov hovorí** proti vám; **to hovorí** samo za seba; **dôkazy hovoria** presvedčivo; **čísla hovoria** jasnou rečou; **hovorí** z neho strach, zbabelosť jeho reči svedčia o jeho strachu, zbabelosti; *Slnkom ohorená krásna tvár nehovorila nič o pocitoch*. R. Jašík

6. často vo vsuvke, ktorá zdôrazňuje platnosť výpovede: neos. *Je tu, ako sa hovorí, ako na jarmoku: ako hovorím, bolo to tak; hovorím vám, je to isté; Rozhodol som sa však pracovať od začiatku sám, na vlastnú päsť, ako sa hovorí.* P. Jaroš

formula **Čo nehovoríte? Nehovor!** výraz začudovania, naozaj?

prirovnanie **hovorí ako kniha** al. *akoby z knihy čítal* a) múdro b) plynule

fraz. *hovorí z neho víno/pálenka/alkohol* nezodpovedne rozpráva v opitosti; **hovoríť cez zuby** al. *na pol úst* a) nechotne b) nedbanlivo; **hovoríť dve na tri** nezmysly; **hovoríť do sveta/do vetra** al. *čo slina na jazyk prinesie/donesie tárať*; **hovoríť k veci** byť vecný; **hovoríť na plné ústa** otvorene; **hovoríť od veci** o nepodstatnom; **hovoríť popod nos** a) potichu b) nezrozumiteľne; **hovoríť z cesty** blúzniť; **hovoríť z vysokého koňa** povýšene; *mne to netreba hovoríť* je to jasné; *možno pred ním hovoríť* je spoľahlivý; *nedá sa s ním hovoríť* nie je prístupný argumentom; *nedat' si do niečoho hovoríť* nedovoliť cudzi zásah; *netreba mu dva razy hovoríť* je hneď ochotný niečo urobiť; *o tom ani nehovoriac* to je samozrejmé; **škoda hovoríť!** výraz rezignácie; *to mi nič nehovorí* nepripomína; *vám sa to ľahko hovorí* ste v inej situácii;

porekadlo, príslovie expr. **Hovor, ako ti zobák narástol** ako si sa v mladosti naučil; **Hovoríť striebro, mlčať zlato** niekedy je lepšie mlčať ako hovoríť; **Nehovor hop, kým nepreskočíš** al. *kým si nepreskočil* neteš sa predčasne; *Reči sa hovoria, chlieb sa je* netreba brať vážne všetko, čo sa povie;

nehovoriac o predl. s L

vyjadruje vylučovanie; syn. nevriavac o: *je statočný, nehovoriac o iných jeho vlastnostiach; Nemám sa s kým hrať ani karty, nehovoriac o bozkávaní.* J. Kostra;

opak **hovorievať** -va -vajú -vaj! -val -vajúc -vajúci -vaný -vanie;

dok. k 1 – 4, 6 povedať;

predp. do-, do- sa, na, na- sa, na- si, o-, od-, po-, po- si, pre-, pri- sa, roz- sa, u-, vy-, vy- sa, za-, za- sa;

hovorňa -ne -ní ž.

1. kabína na telefonovanie na poštovom úrade, v hoteloch: (*verejná*) *telefónna hovorňa; máte hovor v hovorni číslo 3*

2. miestnosť v niektorých inštitúciách určená návštevm: *internátna hovorňa; nemocničná hovorňa; kláštorná hovorňa; väzenská hovorňa; Cez*

vrátnicu púšťajú na návštevu len do **hovorne**. D. Tatarka; *Dívajú sa na seba cez mreže hovorňe, rozprávajú sa o všedných veciach.* Š. Drug

hovorné -ného s.

poplatok za telefonický hovor na pevnej linke al. v mobilnej sieti: *fakturovať hovorňé; platiť veľké hovorňé; ceny za hovorňé sa ustavične zvyšujú; Mobilný operátor znižuje ceny hovorňého do konkurenčných sietí.* Inet 2005

hovorný -ná -né 2. st. -nejší príd.

ktorý rád hovorí; syn. zhovorčivý; op. mlčanlivý: *hovorný človek; má hovorňú ženu; Býval vždy veselý, usmievavý, hovorňý.* K. Horák; *Spevavejšieho a hovorňejšieho národa niet na svete.* Ľ. Zúbek

Adriana Oravcová

Skratky prameňov: Pc – Práca, Pd – Pravda, Inet – internet

Obsah 39. ročníka

BARTKO, L.: O tvorení a kodifikácii vzťahových prídavných mien od miestnych názvov (<i>Král – kráľsky</i> , nie <i>kráľovský</i>)	75
BETÁKOVÁ, L.: Význam jazykového kultivovania v živote národa	329
HORECKÝ, J.: Priezvisko ako jazykový znak	16
KAČALA, J.: Distributívny predložkový výraz <i>od – cez – (až) po</i>	142
KAČALA, J.: Osobnosti slovenskej jazykovedy 20. storočia (1. – 3)	193, 257, 321
KRAJČOVIČ, R.: Z galérie osobností v dejinách spisovnej slovenčiny (XIII). Nové obdobie v dvoch etapách	7
KRAJČOVIČ, R.: Z galérie osobností v dejinách spisovnej slovenčiny (XIV). Namiesto záveru malé kalendárium tisícročnej slovenčiny	65
MLACEK, J.: Z názvoslovía a štylistiky rozhlasového spravodajstva	129
PALCÚTOVÁ, M.: Krátky terminologický slovník bilingvizmu	17
POVAŽAJ, M.: Rok Ľudovíta Štúra, jazyková kultúra a kultúra reči	3

DISKUSIE

HORŇANSKÝ, I.: O konflikte deminutívnych prípon <i>-avka</i> a <i>-ávka/-iavka</i> v štandardizovaných geografických názvoch	82
HORŇANSKÝ, I.: O štandardizácii jedného typu geografických názvov (typ <i>Vrátočka</i>)	266
HORŇANSKÝ, I.: Slová <i>brod, brázda, brána, vráta</i> a <i>mohyla</i> v slovenských geografických názvoch	218
KAČALA, J.: Odporúčame slovo <i>príručník</i>	263
ONDREJOVIČ, S.: Trocha „zadychčaná“ diskusia o jazykovej kultúre	148
PUKANEC, M.: Pár poznámok k pomenovaniu Pukanca	86
PUKANEC, M.: Perún na Sitne?	269
ŠVEC, Š.: Terminologické pojmy a princípy vo výchovovede	204

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

Máme v slovenčine slovo <i>patora</i> a poznáme jeho význam? A.Ferenčíková .	93
Náš Jožko Nižnanský. I.Felixová	153
Názvy prameňov minerálnych vôd na Slovensku. A.Rebro	36
O slovenských priezviskách. M.Majtán	158, 232, 275, 352
Turzovské nárečie a jeho nárečová terminológia súvisiaca so zakáľačkou. E.Dodeková	284

ROZLIČNOSTI

<i>Ani obraz, ani zvuk.</i> I. Masár	291
<i>Estetično?</i> I. Masár	99
O slove <i>cunami</i> (<i>tsunami</i>) a jeho pôvode, význame, pravopise a používaní. M. Považaj	39
O termíne <i>doba gélového stavu</i> . I. Masár	363
<i>Obetónovať</i> či <i>obbetónovať rúry?</i> M. Považaj	100
Pomenovania vedúcich pracovníkov. J. Horecký	238
Slová s predponou <i>vz-</i> . J. Horecký	290
<i>Viem tá?</i> I. Masár	293
Znova o lomke v spájacom výraze <i>a/alebo</i> . I. Masár	163

SPRÁVY A POSUDKY

Akademická komunikácia v kocke. M. Ološtiak	47
Bibliografický lexikón Slovenska. E. Kačala	46
Dokončený obraz šarišských nárečí. L. Bartko	113
Festival Brána jazykov otvorená v Nedožeroch-Brezanoch. S. Ondrejovič ...	165
Lúskanie prekladateľského orieška. A. Oravcová	305
Monografia o negácii v jednoduchej vete. H. Kubišová	51
Nenapísaný román. J. Horecký	308
Nová dvojjazyčná príručka o britskej civilizácii. E. Chrenková	365
Nový divadelný slovník. J. Horecký	169
Nový terminologický slovník. J. Horecký	106
Nový zborník <i>Studia Academica Slovaca</i> . M. Vajíčková	298
O publikácii <i>Hydronymia povodia Nitry</i> . M. Jozefovič	241
Pochvala za dobré vyučovanie slovenčiny. I. Masár	103
Priekopnícky lexikografický čin. E. Brodňanská	243
Slovenčina ako cudzí jazyk. M. Vajíčková	301
Úder pod pás jazykovej kultúre. M. Považaj	42
Veľký taliansko-slovenský frazeologický slovník. A. Košťál	170
Za docentom Gustávom Moškom. L. Bartko	296

SPYTOVALI STE SA

<i>Bambucké maslo</i> . I. Vančová	173
<i>Navigátor</i> , nominatív množného čísla <i>navigátori</i> aj <i>navigátory</i> . M. Považaj ..	310
O názve <i>sudoku</i> . I. Vančová	247
O prídavnom mene od názvu športovej hry <i>kolky</i> . M. Považaj	172
O slovese <i>auditovať</i> . M. Považaj	369

O výslovnosti priezviska <i>Garros</i> . M. Považaj	114
<i>Tipovať</i> či <i>typovať</i> do počítača? K. Kálmánová	55

Z NOVÝCH VÝRAZOV

Nové výrazy (48, 49). S. Duchková	175, 248
Z rukopisu pripravovaného Slovníka súčasného slovenského jazyka (25). E. Balážová	57
Z rukopisu pripravovaného Slovníka súčasného slovenského jazyka (26). M. Zamborová	115
Z rukopisu pripravovaného Slovníka súčasného slovenského jazyka (27). M. Čierna	179
Z rukopisu pripravovaného Slovníka súčasného slovenského jazyka (28). A. Šebestová	250
Z rukopisu pripravovaného Slovníka súčasného slovenského jazyka (29). A. Šufliarska	311
Z rukopisu pripravovaného Slovníka súčasného slovenského jazyka (30). A. Oravcová	371

Z JAZYKOVÝCH RUBRIK

Aké častice sa majú používať pri uisťovaní? E. Rísová	126
<i>Brána hostí</i> , nie <i>hostujúca brána</i> . I. Masár	127
<i>Byzantsko</i> – <i>byzantský</i> . J. Kačala	319
<i>Čiperka</i> , <i>naivka</i> , <i>šikulka</i> ? M. Pisárčiková	188
Čítanie cudzojazyčných skratiek. J. Kačala	122
Frazeológia zrkadlí život ľudí. I. Masár	315
Chyby pri predložke <i>mimo</i> . M. Pisárčiková	255
Kosa sa brúsi osličkou. I. Masár	316
<i>Leles</i> – <i>v Lelese</i> . J. Jacko	189
<i>Mobilní operátori</i> . J. Horecký	125
<i>Nitran</i> , nie <i>Nitrančan</i> . M. Považaj	128
O nových frazeologizmoch. I. Masár	192
O slovách <i>tangoovať</i> a <i>tankovať</i> . E. Rísová	317
O slovese <i>potierať</i> . M. Považaj	256
O slovese <i>vytesniť</i> . M. Považaj	318
<i>Ombudsman</i> – <i>verejný ochranca práv</i> . M. Považaj	124
<i>Plevel</i> je <i>burina</i> , nie <i>pleva</i> . I. Masár	126
Poznáte slovo <i>ingrediencia</i> ? K. Habovštiaková	320
Pravopis názvu <i>vláda Slovenskej republiky</i> . J. Kačala	316
<i>Prezentovať</i> , nie <i>uprezentovať</i> . I. Masár	123

Reklama a jazyková kultúra. K.Habovštiaková	190
<i>Retardér je spomaľovač.</i> M.Považaj	122
Skloňovanie firemných názvov. J.Kačala	189
<i>Spotrebný či spotrebiteľský úver.</i> J.Horecký	121
Výslovnosť slova <i>pointa</i> . M.Pisárčiková	191
Index 39. ročníka. S.Mislovičová	379
Informácie autorom	63
Obsah 39. ročníka	375

Indec 39. ročníka

Kurzívou sú vytlačené tie slová, spojenia, väzby a pod., ktoré sa podrobnejšie rozoberajú z pravopisnej, výslovnostnej, gramatickej, štylistickej a významovej stránky.

A

a/alebo, význam a používanie 163 – 164

áčko, význam a používanie 57

afázia, význam termínu 19

aids, význam a používanie 57

AIDS, význam a používanie 57

aidsový, význam a používanie 57

aktívacia jazyka, význam termínu 19

aktívачný prah, význam termínu 19

akulturácia, význam termínu 19

alternácia kódov význam termínu 19

ambilingvizmus, význam termínu 19

ani obraz, ani zvuk, význam frazeologizmu 291 – 293

ARO, význam a používanie 58

áro, význam a používanie 58

asimilácia, význam termínu 19

auditovať, význam a používanie 369 – 370

B

bambucké maslo, význam a používanie 173 – 174

BANÍK, Anton Augustín, život a dielo 259 – 260

BARTEK, Henrich, život a dielo 321 – 324

bilingválnosť, význam termínu 20

bilingválny, b-a komunita, b. jednotlivec význam termínov 20

bilingvista, význam termínu 20

bilingvizmus, aditívny b., adolescentný b.,

ascendentný b., asymetrický b., detský b.,

diagonálny b., dominantný b., funkčný b.,

horizontálny b., incipientný b., individuálny b.,

infantný b., integratívny b., intencný b.,

izolovaný b., konzekutívny b., koordinovaný b.,

kovertný b., latentný b., maximálny b.,

minimálny b., neskorý b., pasívny b.,

primárny b., prirodzený b., produktívny b.,

raný b., receptívny b., recesívny b.,

sekundárny b., simultánny b., sociálny b.,

spiaci b., spoločenský b., subordinovaný b.,

subtraktívny b., sukcesívny b., symetrický b.,

školský b., vyvážený b., zložený b., význam termínov 17 – 35

Biografický lexikón Slovenska. I., II., recenzia 46

blízkopribuzné jazyky, význam termínu 20

Braillovo písmo, význam a používanie 213

Brána jazykov otvorená, festival

v Nedožeroch-Brezanoch 30. 7. 2005, správa 165 – 169

brána, b. hostí, význam a používanie 127 – 128

brána, výskyt v toponymách 224 – 225

brázda, výskyt v toponymách 222 – 224

brod, výskyt v toponymách 218 – 222

BUFFA, Ferdinand: Slovník šarišských nářečí, recenzia 108 – 113

BURGESS, Anthony: Mechanický pomaranč, recenzia 305 – 307

burina, význam a používanie 126

Byzantsko, význam a používanie 319 – 320

byzantský, význam a používanie 319 – 320

C

citlivé obdobie, význam termínu 20

cunami, pravopis, význam a používanie 39 – 41

Č

čas, význam a používanie 311 – 314

čeliadka 97

čelo, význam a používanie 135

čiernosť, význam a používanie 115

čiernota, černota, význam a používanie 115

čiernučký, čiernulinký, význam a používanie 115

čierny, význam a používanie 115 – 120

D

DAMBORSKÝ, Ján, život a dielo 200 – 202

dať sa, význam a používanie 184 – 185

dať si, význam a používanie 185 – 187

dať, význam a používanie 179 – 184

deaktivácia jazyka, význam termínu 20

deblokovat' 124
dejiny jazyka: galéria osobností v dejinách spisovnej slovenčiny, malé kalendárium tisícročnej slovenčiny 65 – 75, galéria osobností v dejinách spisovnej slovenčiny, nové obdobie v dvoch etapách 7 – 15, osobnosti slovenskej jazykovedy 20, storočia 193 – 203, 257 – 262, 321 – 328
dekan 240
diachrónnosť 100
dialektológia: slovo *patora* a jeho význam 93 – 98; terminológia súvisiaca so zakáľačkou v turzovskom nárečí 284 – 289; zo slovnej zásoby Jozefa Nižnanského 153 – 157
dievča, význam a používanie 250
dievčatisko, význam a používanie 251
dievčatko, význam a používanie 251
dievčenskosť, význam a používanie 251
dievčensky, význam a používanie 251
dievčenský, význam a používanie 251 – 252
dievčensstvo, význam a používanie 252
dievčiči, význam a používanie 252
dievčička, význam a používanie 252
dievčina, význam a používanie 253
dievčinka, význam a používanie 253
dievčisko, význam a používanie 254
dievčiť sa, význam a používanie 253
dievčiť, význam a používanie 253
dievka, význam a používanie 253 – 254
dievocký, význam a používanie 254
dievoctvo, význam a používanie 254
dievočka, význam a používanie 254
dobré, význam a používanie 100
dobro, význam a používanie 99 – 100
doména používania jazyka, význam termínu 21
dopravná výchova, význam a používanie 213
dotovať 124
duálny, d-e spravodajstvo, d-e vysielanie, význam a používanie termínov 138
dvojazyčný hovoriaci, význam termínu 21
dvojazykovosť, význam termínu 22
dynamická interferencia, význam termínu 22

E
éčko, význam a používanie 58
edukácia, význam a používanie 210, 217
efko, význam a používanie 58
ékágé, význam a používanie 58
EKG, ekg, význam a používanie 58

ekvilingvizmus, význam termínu 22
ekvivalenčná reštrikcia, význam termínu 22
elko, význam a používanie 58
elpéčko, význam a používanie 59
ememeska, význam a používanie 59
ememeskovať, význam a používanie 59
emenvé, význam a používanie 59
emko, význam a používanie 59
empétrojka, význam a používanie 59
empétrojkový, význam a používanie 59
endeerácky, enderácky, význam a používanie 59
enka, význam a používanie 60
erko, význam a používanie 60
erohá, význam a používanie 60
esbéeska, význam a používanie 60
esbéeskár, význam a používanie 60
esemeska, význam a používanie 60
esemeskovať, význam a používanie 60
esemeskový, význam a používanie 60
esemkár, esemkárka, význam a používanie 61
eseročka, význam a používanie 61
esko, význam a používanie 61
estetické, význam a používanie 100
estetickosť, význam a používanie 100
estetický, význam a používanie 99
esvéeska, význam a používanie 61
eštebácky, význam a používanie 61
eštebáctvo, význam a používanie 61
eštebák, eštebáčka, význam a používanie 61
eštebé, význam a používanie 62
etymológia: názvu *Sitno* 269 – 274; názvu *Pukanec* 86 – 92

F
fitlopta, význam a používanie 175
fluencia, význam termínu 22
fosilizácia, význam termínu 22
frazeológia: frazeologizmus *ani obraz, ani zvuk* 291 – 293; nové frazeologizmy *zmaniť dres, kopat' za perspektívnejšiu zostavu, zamiesť pod koberec* 192; nové frazeologizmy *ja som kľúčami neštrngal, ja som z Aurory nevystrelil* 315; SEHNAL, Roman – SEHNALOVÁ, Zlata: Veľký taliansko-slovenský frazeologický slovník, recenzia 170 – 171
frázové prevzatie, význam termínu 22
fúra 97

G

Garros, výslovnosť 114
gélovatenie, čas *g-a*, *priebeh g-a*, význam a používanie 263 – 264
GREGOVÁ, Renáta – RUSNÁK, Juraj
– SABOL, Ján: Interpretácia textov elektronických masových médií. Stručný terminologický slovník, recenzia 106 – 108
GSM, čítanie skratky 122

H

hladké prepínanie (jazykových kódov), význam termínu 22
HLADKÝ, Juraj: Hydronymia povodia Nitry, recenzia 241 – 243
hovor; význam a používanie 371
hovorca, *hovorkyňa*, význam a používanie 371
hovorcovský, význam a používanie 372
hovoriť, význam a používanie 372 – 373
hovorka, význam a používanie 373 – 374
hovorné, význam a používanie 374
hovorný, význam a používanie 374
húba 97
húf 97
HVB, čítanie skratky 122
hybrid, význam termínu 23
hypotéza kritického obdobia, význam termínu 23

CH

chrániť, *ch-ené bývanie*, *ch-ené pracovisko*, význam a používanie 248

I

ideologické, význam a používanie 100
ideologickosť, význam a používanie 100
ideologický, význam a používanie 99
idiosynkratické prevzatie, význam termínu 23
importácia, význam termínu 23
ingrediencia, význam a používanie 320
inhibícia jazyka, význam termínu 23 – 24
integrácia, význam termínu 24
interferencia, význam termínu 24

J

jazyk, *bázový j.*, *cieľový j.*, *dominantný j.*, *druhý j.*, *hostiteľský j.*, *hostujúci j.*, *materinský j.*, *matricový j.*, *menšinový j.*, *nepribuzné j-y*, *odovzdávajúci j.*, *posunkový j.*, *preberajúci j.*, *príbuzné j-y*, *prvý j.*,

väčšinový j., *včlenený j.*, *východiskový j.*, *základný j.*, *zmiešaný j.*, význam termínov 19 – 35

jazyková atrícia, význam termínu 24
jazyková kultúra: diskusia o jazykovej kultúre 148 – 152; Rok Ludovíta Štúra, *jazyková kultúra a kultúra reči* 3 – 6; význam jazykového kultivovania v živote národa 329 – 351

jazykový, *j-á difúzia*, *j-á kompetencia*, *j-á komunita*, *j-á majorita*, *j-á menšina*, *j-á minorita*, *j-á väčšina*, *j-á výpožička*, *j-é schopnosti*, *j-é zručnosti*, *j. deficit*, *j. konflikt*, *j. kontakt*, *j. modus*, *j. transfer*; *j. vzor*; význam termínov 24 – 26
jednojazyčný hovoriaci, význam termínu 26
JENČA, Imrich: Rozhlasové spravodajstvo, rozbor terminológie 129 – 141

K

kalk, *sémantický k.*, *slovotvorný k.*, význam termínov 26
kapitán, *k. lietadla*, *k. lode*, význam a používanie 240
klepať 55
kolkársky, *k. klub*, význam a používanie 172 – 173
kolkový, význam a používanie 172 – 173
komické, význam a používanie 100
komunikovať 124
konkrétne 99
kontaktná situácia, význam termínu 26
kopa 97
kráľovský, význam a používanie 75 – 81
kráľský, význam a používanie 75 – 81
krdeľ 97
kritické obdobie, význam termínu 27
kurikulum, význam a používanie 210

L

lajtká, *lightka*, význam a používanie 175 – 176
LETZ, Belo, život a dielo 260 – 262
lexikálna duplikácia, význam termínu 27
lexikón, význam termínu 27
Lingea Lexicon 2002. Anglicko-slovenský veľký slovník, recenzia 42 – 45

M

manažér; význam a používanie 239
manuál, význam a používanie 264

maslovec obyčajný, význam a používanie 173 – 174

maslový strom, význam a používanie 173 – 174
MEŠKO, Dušan – KATUŠČÁK, Dušan a kol.:

Akademická príručka, recenzia 47 – 50

miešanie jazykov, význam termínu 28

MIHÁL, Ján, život a dielo 202 – 203

mimo, význam a používanie 255

mobilný, m. operátor, význam a používanie 125
mohyla, výskyt v toponymách 227 – 230

monolingválny, m. modus, význam termínu 28

monolingvista, význam termínu 28

monolingvizmus, význam termínu 28

morfológia: priezvisko ako jazykový znak 16 – 17

MOŠKO, Gustáv, nekrológ 296 – 297

multilingvista, význam termínu 28

multilingvizmus, význam termínu 28

N

náčelník, n. Horskej služby, význam a používanie 240

naivka, význam a používanie 188

naklepať 56

navigátor, význam a používanie 310
nekonečno 99

nezávislý sklad, význam termínu 28

Nitran, význam a používanie 128

nízka varieta, význam termínu 28

NIŽNANSKÝ, Jozef, nekrológ 153 – 157

normalizácia, význam termínu 29

NOVÁK, Ľudovít, život a dielo 14 – 15, 324 – 326

novinárstvo, význam a používanie 129 – 141

O

obbetónovať, obetónovať, význam a používanie 101 – 102

obkladať 102

obložiť 102

obmurovať 102

obstavať 102

obsypať 102

od – cez – (až) po, význam a používanie distributívneho predložkového výrazu 142 – 147

ombudsman, význam a používanie 124 – 125

onomastika: názvy prameňov minerálnych vôd na Slovensku 36 – 38; slovenské priezviská 158 – 162, 232 – 237, 275 – 284, 352 – 362

operátor, mobilný o., význam a používanie 125
oslička, význam a používanie 316 – 317

P

patora, význam a používanie 93 – 98

PAULINÝ, E., život a dielo 13 – 14

PAVIS, Patrice: Divadelný slovník, recenzia 169 – 170

PAVLOVIČ, Jozef: Negácia v jednoduchvej vete, recenzia 51 – 54

PECIAR, Štefan, život a dielo 14

PEKAROVIČOVÁ, Jana: Slovenčina ako cudzí jazyk – predmet aplikovanej lingvistiky, recenzia 301 – 305

perepút 97

PhD., čítanie skratky 122

PICKARDOVÁ, Sarah: Britská civilizácia, recenzia 365 – 368

pisár 56

pisáreň, význam a používanie 56

pisárka 56

pisárska miestnosť, význam a používanie 56

plurilingvizmus, význam termínu 29

pohodovka, význam a používanie 176 – 177

pohodový, význam a používanie 177

posunková reč, význam termínu 29

potierať, význam a používanie 256

potláčať, význam a používanie 256

prahová teória, význam termínu 29

pravda, význam a používanie 126 – 127

pravopis: názvu *cunami* 39 – 41; názvu *Vláda slovenskej republiky* 316

preberanie, význam termínu 29

prednosta, p. klintky, p. železničnej stanice, význam a používanie 239 – 240

predseda, p. Protimonopolného úradu, p. vlády,

význam a používanie 239

premáhať, význam a používanie 256

prepinanie kódov, význam termínu 29

prepisovacia miestnosť, význam a používanie 56

prepisovať, p. do počítača, význam a používanie 55 – 56

prerušovač 123

prevätie, zaužívané p., zmiešané p., význam termínov 35

prezentovať, význam a používanie 123 – 124

prezident, p. republiky, p. Slovenskej lekárskej komory, význam a používanie 239

príležitostná výpožička, význam termínu 30

primár 240
primáš 240
primátor 240
príručka, význam a používanie 263 – 264 ???
príručník, význam a používanie 263 – 266 ???
prísada, význam a používanie 320
prízvuk, význam termínu 30
prodekan 240
prektor 240
Pukanec, etymológia názvu 86 – 92

R

rákoš 97

RAKÚS, Stanislav: Nenapísaný román,
recenzia 308 – 309

recenzie: BUFFA, Ferdinand: Slovník
čarišských nářečí 108 – 113; GREGOVÁ,
Renáta – RUSNÁK, Juraj – SABOL,
Ján: Interpretácia textov elektronických
masových médií. Stručný terminologický
slovník 106 – 108; VYSTRČILOVÁ,
Daniela a kol.: Tajuplné príbehy z nášho
mesta 103 – 106; Biografický lexikón
Slovenska. I., II. 46; BURGESS, Anthony:
Mechanický pomaranč 305 – 307;
HLADKÝ, Juraj: Hydronymia povodia Nitry
241 – 243; Lingea Lexicon 2002. Anglicko-
slovenský veľký slovník 42 – 45; MEŠKO,
Dušan – KATUŠČÁK, Dušan a kol.:
Akademická príručka 47 – 50; PAVIS,
Patrice: Divadelný slovník 169 – 170;
PAVLOVIČ, Jozef: Negácia v jednoduchej
vete 51 – 54; PEKAROVIČOVÁ, Jana:
Slovenčina ako cudzí jazyk – predmet
aplikovanej lingvistiky 301 – 305;
PICKARDOVÁ, Sarah: Britská civilizácia
365 – 368; RAKÚS, Stanislav: Nenapísaný
román 308 – 309; SEHNAL, Roman
– SEHNALOVÁ, Zlata: Veľký taliansko-
slovenský frazeologický slovník 170 – 171;
Studia Academica Slovaca. 34. Prednášky
XLI. letnej školy slovenského jazyka
a kultúry 298 – 300; ZOZULAK, Ján: Malý
grécko-slovenský slovník 243 – 246
r-á komunita, *r-á výpožička*, *r-é
spoločenstvo*, význam termínov 31
regiment 97
rektor 240
retardér, význam a používanie 122 – 123
retardovaný, *r. vývin*, význam a používanie 123

riaditeľ, *r. banky*, *r. podniku*, *generálny r.*,
ústredný r., význam a používanie 238 – 239
rodený hovoriaci, význam termínu 31
rukovať, význam a používanie 263 – 264
RUŽIČKA, Jozef, život a dielo 14

S

SEHNAL, Roman – SEHNALOVÁ, Zlata:
Veľký taliansko-slovenský frazeologický
slovník, recenzia 170 – 171
semilingvismus, význam termínu 31
senzitívne obdobie, význam termínu 31
signalizované prepínanie (jazykových kódov),
význam termínu 31
Sitno, etymológia názvu 269 – 274
skloňovanie: firemných názvov 189; názvu
Leles 189 – 190; podstatného mena
navigátor 310
slovník, význam termínu 31
spoločenstvo, *diglossné s.*, *dvojazyčné s.*,
rečové s., význam termínov 21
spomaľovač, význam a používanie 122 – 123
spotrebný, *s. úver*, význam a používanie 121
správa, *blesková s.*, *flešová s.*, *krátka s.*,
význam a používanie termínov 133 – 134
správca, *s. domu dôchodcov*, *s. laboratória*, *s.
školy*, význam a používanie 238 – 239
STANISLAV, Ján, život a dielo 13, 326 – 328
statická interferencia, význam termínu 32
striedanie kódov, význam termínu 32
Studia Academica Slovaca. 34. Prednášky XLI.
letnej školy slovenského jazyka a kultúry,
recenzia 298 – 300
substitúcia, význam termínu 32
sudoku, význam a používanie 247

Š

šikovník, význam a používanie 188
šikulka, význam a používanie 188
ŠKULTĚTY, Jozef, život a dielo 198 – 200
štandardizácia geografických názvov: konflikt
deminutívnych prípon *-avka* a *-iavka*
82 – 86; slová *brod*, *brázda*, *brána*, *vráta*
a mohyla v slovenských geografických
názvoch 218 – 231; názvy typu *Vrátočka*
266 – 269 ???
ŠTOLC, Jozef, život a dielo 13
štruktúrovanosť 100
štyl, *informačný š.*, *rozhlasový š.*, *spravodajský
š.*, význam a používanie termínov 139 – 140

T

tangovať, význam a používanie 317 – 318
tankovať, význam a používanie 317 – 318
terasa, význam a používanie 177 – 178
terasový, *t-é posedenie*, význam a používanie 178

terminológia: krátky terminologický
 slovník bilingvizmu 17 – 35; názvoslovie
 rozhlasového spravodajstva 129 – 141;
 terminologické princípy vo výchovovede
 204 – 218

tester, význam a používanie 249

tipovať, význam a používanie 55 – 56

transfer, význam termínu 33

transferencia, význam termínu 33

trilingvista, význam termínu 33

tsunami, pravopis, význam a používanie 39
 – 41

tvorenie slov: pomenovania vedúcich
 pracovníkov 238 – 240; slov s predponou
vz- 290 – 291; tvorenie vzťahových
 prídavných mien od miestnych názvov (*Kráľ*
 – *kráľsky*) 75 – 81

tvrdé prepínanie (jazykových kódov), význam
 termínu 33

tvypovať, význam a používanie 55 – 56

U

univerzálnosť 100

USA, čítanie skratky 122

usmerňovač 123

úver, *spotrebný ú.*, význam a používanie 121

uvolňovač 123

V

VÁŽNÝ, Václav, život a dielo 257 – 259

vedieť, význam a používanie 293 – 295

vedúci, v. *dielne*, v. *oddelenia*, v. *predajne*, v.

Úradu vlády Slovenskej republiky, význam
 a používanie 238

verejný ochrana práv, význam a používanie
 124 – 125

viacjazyčnosť, význam termínu 34

vkladanie konštituentov, význam termínu 34
vláda, v. *Slovenskej republiky*, pravopis 316
vnútrojazyková odchýlka, význam termínu 34
vnútroskupinový multilingvizmus, význam
 termínu 34

vráta, výskyt v toponymách 225 – 227

však, význam a používanie 126 – 127

všakže, význam a používanie 126 – 127

výchova, význam a používanie 210

vypožičiavanie, význam termínu 34

výpožička, význam termínu 34

výslovnosť: výslovnosť priezviska *Garros* 114;

výslovnosť slova *pointa* 191 – 192

vysoká varieta, význam termínu 34

VYSTRČILOVÁ, Daniela a kol.: Tajuplné

príbehy z nášho mesta, recenzia 103 – 106

vytlačíť, v. *vzduch*, význam a používanie 318

– 319

vzájomne závislý sklad, význam termínu 35

vzdelanec 291

vzdelanie, význam a používanie 290 – 291

vzdelanosť 291

vzdelanostný 291

vzdelávaci 291

Z

Zamiest' pod koberec, význam frazeologizmu
 192

zapisovať, z. *do počítača*, význam a používanie
 55 – 56

zaznamenávať, z. *do počítača*, význam
 a používanie 55 – 56

zdolávať, význam a používanie 256

zmeniť dres, význam a používanie 192

zosilňovač 123

ZOZULAK, Ján: Malý grécko-slovenský
 slovník, recenzia 243 – 246

Ž

žánrová dominanta, význam a používanie
 termínu 134

Sibyla Mislovičová

